

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΕ' | ΤΕΥΧ. Α' | ΑΘΗΝΑΙ, Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14, Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | 1/15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1978 | ΑΡΙΘ. 13-14

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΟΙ

1. Οἱ θεόπνευστοι λόγοι τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Ἐφ. 4,1-4), τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον, πρέπει νὰ προβληματίσουν κυρίως ἡμᾶς τοὺς Θεολόγους καὶ νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀπευθύνονται πρῶτιστα πάντων εἰς ἡμᾶς. Τοῦτο δὲ διότι ἡμεῖς οἱ Θεολόγοι «γνόντες τὸν Θεὸν οὐχ ὡς Θεὸν ἐδοξάσαμεν ἢ ἠὲ χαριστήσαμεν, ἀλλ' ἐματαιώθημεν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἡμῶν καὶ ἐσκοτίσθημεν διὰ τῆς ἀσυνέτου καρδίας ἡμῶν. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθημεν» (Ρωμ. 1, 21-22). Γνωρίζοντες ὅτι «τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγεννήθη εἰς ἡμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πληροφορία πολλῇ» (Α' Θεσ. 1,5), ἐν τούτοις οὐχὶ σπανίως δουλεύομεν εἰς τὰ «Ἰδωλα», ὑλικά ἢ ἰδεολογικά ἀντίθετα ἢ καὶ ξένα πρὸς τὴν χριστιανικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν βιοθεωρίαν. Καὶ ὅμως θὰ ἔπρεπεν ἡμεῖς, οἵτινες «...τῆς θεωρητικῆς ἤδη μυστικῆς ἀξιοθένης Θεολογίας... πάσης φαντασίας ὑλικῆς τὸν νοῦν ἵνα καταστήσωμεν», κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν (Μ. 90,288). Λησμονοῦμεν ἐπίσης τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Μηδεὶς ἐαυτὸν ἐξαπατάτω· εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν. Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶν μάταιοι. Ὡστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις» (Α' Κορ. 3,18-20).

2. Οὕτω πως ἐν τῇ ἐπιδειξίᾳ τῆς σοφίας μας πολλάκις οἱ Θεολόγοι μωρολογοῦμεν,

ἔτοιμοι νὰ ἐπικρίνωμεν πάντα ἀνθιστάμενον εἰς τὰς ιδέας ἡμῶν — τὰς θεολογικάς, τὰς ἐκκλησιαστικάς, τὰς ἐκπαιδευτικάς, τὰς γλωσσικάς, τὰς πολιτικάς, τὰς κοινωνικάς! κλπ. κλπ. Δὲν διστάζομεν ἐνίοτε νὰ στραφῶμεν καὶ κατὰ τῶν ἐν τέλει Ἡγουμένων ἡμῶν — ἐκκλησιαστικῶν ἢ πολιτικῶν κ. ἄ. Παραγνωρίζομεν τὴν ἐντολὴν τῆς Γραφῆς: «ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον· εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν· ὅτι οὕτως ἐστὶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαθοποιούντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν· ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ» (Α' Πέτρ. 2,13-16).

3. Φρύττω ἀναλογιζόμενος πόσον ἐγενόμεθα οἱ ἄνθρωποι ἀδελφοκατήγοροι καὶ τὸ φοβερότερον ἱεροκατήγοροι. Ἐμφανίζομεθα ὡς διορθῶνται δῆθεν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τῇ Πολιτείᾳ καὶ τῇ Κοινωνίᾳ. Καὶ ὅμως θεομαχοῦμεν, ἐφ' ὅσον παραγνωρίζομεν ὅτι «Εἷς ἐστὶν νομοθέτης καὶ κριτής, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· σὺ δὲ τίς εἶ, ὁ κρίνων τὸν πλησίον;» (Ἰακ. 4,12), καὶ μάλιστα ὅταν ὁ πλησίον τυγχάνει νὰ εἶναι «ἡγούμενος» ἡμῶν, ὃν ὁ Θεὸς κατέστησεν ἀρχηγὸν ἡμῶν — ἐκκλησιαστικὸν ἢ πολιτικόν —, δούς αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ ἀξιώματός του ἐξουσίαν εἰς τὸ κυβερνᾶν ἡμᾶς; Ἡ δὲ καλὴ ἢ ἡ κακὴ χρῆσις τῆς ἐξουσίας ὑπ' αὐτοῦ θὰ κριθῇ καὶ ἢ θὰ ἐπαινεθῇ ἢ θὰ κατακριθῇ ὑπὸ τοῦ δόντος τὴν ἐξουσίαν παντοκράτορος δικαιοκρίτου καὶ μόνου ἐξουσιαστοῦ Θεοῦ.

von

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΤΟΥ Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ*

Ὁ ψ ε ι ς τ ῶ ν τ ε σ σ ἄ ρ ω ν ἡ μ ε ρ ῶ ν.

Ἄλλα ἂς ἐπιστρέψωμεν, μετὰ τὴν ἀναγκαίαν καὶ χρήσιμον ἀπομάκρυνσίν μας, εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς Γενέσεως. Τὰ θέματα εἶναι πολλά, διὰ τοῦτο μόνον ὀρισμένα καίρια θὰ τεθοῦν.

Καὶ πρῶτον τό, «ἐ ν ἄ ρ χ ῆ». Τοῦτο κεῖται φιλοσοφικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐκτός παρατηρήσεως, ὑπὸ τὴν αἰτιολογικὴν καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ὄψιν, ἐνῶ ὑπὸ τὴν χρονικὴν, δηλαδὴ τοῦ «πότε;», δύναται ἡ φυ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 223 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 τεύχους.

4. Ἄλλα δυνατόν νὰ προβληθῆ ἡ ἀντίρρηση· ἐφ' ὅσον βλέπω τὸν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μὴ καλῶς πολιτευόμενον, θὰ κλείσω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὄτα καὶ θὰ φιμώσω τὴν γλῶσσάν μου ἢ θὰ παύσω τὸν διὰ τῆς γραφίδος ἔλεγχον πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς πραττομένων; Τὴν ἀπάντησιν εἰς ταῦτα δίδει ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος Παῦλος, δι' ὧν συνιστᾷ, λέγων· «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν» (Ρωμ. 12,21). Ἐκλήθης μάρτυς ὅπως μαρτυρήσης τὸ ἀληθές ἢ ψευδές τῶν κατηγοριῶν κατὰ τινος ὑπὸ κατηγορίαν τελούντος; Ὁφείλεις τότε νὰ εἴπῃς ὅ,τι γνωρίζεις, εἶδες ἢ ἤκουσες, ἀκόμη καὶ ἰδίαν γνώμην νὰ ἐκφράσῃς κατὰ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς σου, κατηγορῶν ἢ ἀναιρῶν τὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ ἐναγομένου. Τότε οὐδεὶς δικαιούται νὰ σὲ ἐλέγξῃ ἢ καὶ ἐπιτιμήσῃ. Ἄλλα νὰ ἐμφανίζεσαι αὐτόκλητος ἐλεγκτῆς τῶν πάντων καὶ κατήγορος καὶ μάλιστα τῶν ἐν ἐξουσίαις ἀρχόντων — ἐκκλησιαστικῶν ἢ πολιτικῶν κ.ἄ. —, μόνον καὶ μόνον διότι πιστεύεις ὅτι αἱ πράξεις αὐτῶν ἀντίκεινται εἰς τὰς ιδέας σου, ἀρχὰς ἢ πεποιθήσεις, τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει ὁ θεὸς ἀπόστολος δι' ὅσων λέγει· «Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες· προνοοῦμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων· εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύ-

σική κατ' ἀντίστροφον θεώρησιν νὰ διατυπώσῃ ὑποθέσεις περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ Σύμπαντος. Πόσον ἀβέβαιο ὅμως καὶ πόσον εὐκόλως ἀλλάσσουν αἱ σχετικαὶ μετρήσεις, φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μέχρι πρὸ διετίας ἢ ἡλικία τοῦ σύμπαντος, δηλ. ἡ χρονικὴ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ὑπελογίζετο εἰς 10 δισεκατομμύρια ἔτη, προσφάτως ὑπελογίσθη εἰς 16 δισεκατομμύρια (1974). Τὰ λάθη ἢ αἱ ἐπανεκτιμήσεις τῶν στοιχείων εἶναι τῆς τάξεως τῶν δισεκατομμυρίων!

Ἄλλα τὸ «ἐ ν ἄ ρ χ ῆ» ἔχει θεολογικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἐνδιαφέρον, διὸ καὶ ἡ μετάφρασις του ἐδημιούργησεν ὀρισμένα προβλήματα. Δηλαδὴ μετεφράσθη ἡ πρώτη πρότασις ὡς δευτερεύουσα χρονικὴ, ὡς

οντες· μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος» (Ρωμ. 12,16-19).

5. Οἱ λόγοι τοῦ θεοῦ ἀποστόλου ἀπευθύνονται εἰς χριστιανούς, ἔχοντας συνείδησιν τῶν πράξεων των καὶ ἐπιδιώκοντας τὴν κατὰ Χριστὸν τελείωσιν. Καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν διατυπούμενα, ἀπευθύνονται κυρίως καὶ πρωτίστως εἰς ἡμᾶς τοὺς Θεολόγους ἢ θεολογοῦντας καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ ζῶμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὰς ἐντολάς καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου. Διότι ἐντὸς τοῦ θεολογικοῦ μας περιβάλλου παρατηρεῖται τελευταίως ποῖα τις ἔξαρσις πνευμάτων, μὲ ἀντεγκλίσεις, ἀντεκθέσεις καὶ ἀντιθέσεις, φαινομενικῶς ἐκ ζήλου διορθώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων κατ' αὐτούς. Ἐκ ζήλου δῆθεν, τοῦ ὁποῦ ἢ θερμότης ἀναζωπυρουμένη ὀδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς ἄκρατον φανατισμὸν, ἐπὶ ζημίᾳ καὶ τῆς ὑπὲρ δῆθεν ἀγωνίζονται ὑποθέσεως· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πνευματικῇ ζημίᾳ, πολλάκις δὲ καὶ σωματικῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνταγωνιζομένων καὶ ἀντιπολεμουμένων προσώπων.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός

ἐξῆς: «ὅταν ὁ Θεὸς ἤρχισε νὰ δημιουργῆ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἡ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος κλπ. καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς γενηθήτω φῶς κλπ.». Εἶναι προφανές ὅτι, παρὰ τὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα γλωσσικὰ κ.ἀ. ἐρείσματα, ἡ συντακτικὴ δομὴ τῆς Γενέσεως καὶ μάλιστα τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης δὲν ἐπιτρέπουν σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν, ὡς ἡ ἀνωτέρω, θεολογικῶς δὲ δημιουργεῖ τὴν αἰωνιότητα τῆς ὕλης καὶ τοῦ κόσμου. Δύο εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν μεταφράσεις, κάμωον διὰ πρώτην φοράν, ὑστερον ἀπὸ 22 καὶ πλέον αἰῶνας συνεχῶς κατανοήσεως τοῦ πρώτου στίχου τῆς Γενέσεως ὡς δηλοῦντος ταυτοχρόνως implicit καὶ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργίαν, μίαν ἀμφίβολον παραχώρησιν εἰς μὴ ἀποδεικνυομένας, καὶ ὡς ἐκ τούτου δογματικὰς παραδοχὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς φυσικῆς. Καὶ τοῦτο, ἴσως, ἐπειδὴ ὡς πρῶτον δημιουργήμα τοῦ Θεοῦ ἐπιθυμοῦν νὰ φέρουν τὸ «φῶς» καὶ νὰ ἐπιτύχουν οὕτω μίαν ἐναρμόνισιν πρὸς τὴν κρατούσαν σήμερον εἰς τὴν Ἀστροφυσικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς «μεγάλης ἐκρήξεως», διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη τὸ ὕλικόν Σύμπαν. Λέγει ἡ θεωρία αὕτη ὅτι ὁ φυσικὸς κόσμος ἐδημιουργήθη λόγω ἐκρήξεως μιᾶς «πυρίνης σφαίρας», ἐνὸς «ἀρχικοῦ ἀτόμου», περιέχοντος ὅλην τὴν ὕλην τοῦ σύμπαντος. Τοῦτο κατελάμβανε τὸν σημερινὸν χώρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος (Κωτσάκης, τὸ ἀστρονομικὸν σύμπαν σ. 69). Καὶ ὅμως ἡ ἐκρήξις, ἐκφραζομένη τὸ δέκατον δευτερόλεπτον καὶ ὡς ἐκλυσις φωτονίων, κατὰ τὸν Χότζ (1970), ἠκολούθησε τὴν ὑπαρξίν τῆς συμπτωτικῆς ὕλης διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη τὸ Σύμπαν. Καὶ ἡ Γένεσις ὅμως προτάσσει τὴν δημιουργίαν τοῦ «οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς» καὶ σημειοῖ ὅτι ἡ γῆ ἦτο ἀδιαμόρφωτος («ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος»).

Ὁ Μέγας Βασίλειος, στηριζόμενος εἰς τὸ κείμενον τῆς Γενέσεως, ἐρμηνεύει τὴν σχέσιν ἡλιακοῦ συστήματος κατὰ τὴν κοπερνίκειον μᾶλλον ἀντίληψιν, δεχόμενος ὅτι ὁ διδλικὸς οὐρανὸς εἶναι ἀρχαιότερος τῆς γῆς. «Ἐκ δύο τῶν ἄκρων τοῦ παντός τὴν ὑπαρξίν παρηνίξαστο, τῷ μὲν οὐρανῷ τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως ἀποδοῦς, τὴν δὲ γῆν δευτερεῦειν φάμενος τῇ ὑπάρξει». Διὰ ἀναλογικῆς δὲ ἐρμηνείας καταλήγει καὶ εἰς ἐτέραν, σύγχρονον ἐξ ἐπόψεως Ἀστροφυσικῆς ἀντίληψιν, καθ' ἣν ὅπως ἡ γῆ ἦτο κάποτε ἀδιαμόρφωτος, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς («Ὡς τε οὐχ ἄμαρτησες τῆς ἀληθείας, κἄν τὸν οὐρανὸν ἀκατασκεύον εἶπης»).

Εἰς τὸ, «εἶπεν ὁ Θεός...», ἀξίζει νὰ σημειώσωμεν τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἐφαρμοσθοῦν, ὅσα περὶ γλωσσικοῦ συμβιβασμοῦ καὶ «συγκαταβάσεως» ἐλέχθησαν. Λέγει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος: «Ὅταν δὲ φωνὴν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ρῆμα καὶ πρῶσταγμα λέγωμεν, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπεμπόμενον ψόφον οὐδ' ἄερα διὰ γλώσσης

τυπούμενον, τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ θελήματι ἱροπὴν διὰ τὸ τοῖς διδασκόμενοις εὐσύνοπτον ἡγοῦμεθα ἐν εἶδει προστάγματος σχηματίζεσθαι» (ΒΕΠΕΣ 51,202). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς ἀνθρωπομορφισμοὺς καὶ τὰς ἀνθρωποπαθείας.

Εἰς τὸ, «ἐποίησε τὸν οὐρανόν...», δυνάμεθα, λόγω τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ, νὰ μεταφράσωμεν «δύο οὐρανοὺς», ὅποτε ἀνακύπτει ἐν πρόβλημα: «ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐρανῶν;» Ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει, δυστυχῶς, ἐξέτασιν ὅλων τῶν θεμάτων. Ὅμως ἡ δήλωσις περὶ ὑπάρξεως περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς οὐρανῶν ἐπιβάλλει, ἴσως, τὴν εὐρύτεραν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως διὰ τῆς σημερινῆς «ἀστρικὸν σύμπαν» ἢ ἄλλης παρεμφεροῦς.

Εἰς τὸ, «ἡμέρα μία». Σημειωθῆτω «μία» καὶ ὄχι «πρώτη». Οὕτω παραδίδει τὸ κείμενον καὶ ὁ Μ. Βασίλειος παρατηρεῖ ὅτι ὠνομάσθη οὕτω «ἕνα... τὸ συγγενὲς ἔχη πρὸς τὸν αἰῶνα». Καὶ ὁ «αἰὼν» δεικνύει μᾶλλον καταστάσεων καὶ πραγμάτων διαφορὰς καὶ ὄχι περιγραφὰς καὶ πέρατα καὶ διαδοχὰς αἰώνων». Ἀρνεῖται τὴν ἔννοιαν τοῦ 24ώρου καὶ δίδει ἔννοιαν πραγματικὴν καὶ οὐχὶ χρονικὴν, δηλαδὴ κατάστασιν πραγμάτων καὶ ὄχι χρόνον, διαφορὰς ποικίλων πραγμάτων καὶ ὄχι τέλος καὶ διαδοχικὴν σειράν. Ἄρα ἡ διδλικὴ ἡμέρα εἶναι «κατάστασις πραγμάτων». «Ἐἴτε οὐν ἡμέρα ἢ κατάστασις ἐκείνη λέγοιτο, μία ἐστὶ καὶ οὐ πολλαί· εἴτε αἰὼν προσαγορεύοιτο, μοναχὸς ἂν εἴη καὶ οὐ πολλοστός» (ΒΕΠΕΣ 51, 204).

Περὶ χρόνου.

Ἐνα σημαντικὸν γνώρισμα τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἶναι ὁ χρόνος. Πρόκειται περὶ διαστάσεως τῆς ὕλικῆς πραγματικότητος. Ὑλὴ καὶ χρόνος συνυπάρχουν ἀναγκαστικῶς. Καὶ ἡ μὲν Ἀστροφυσικὴ προσδιώρισε τὴν ἡλικίαν τοῦ μὲν σύμπαντος εἰς 16 δισεκ. ἔτη, τοῦ δὲ ἡλιακοῦ συστήματος εἰς 4,5 — 5 δισεκ. ἔτη, ὁ δὲ ἀτελής ὑπολογισμὸς, στηριζόμενος εἰς τὴν λαυθάνουσαν πεποιθῆσιν, ἐσφαλμένην ὅμως, ὅτι ἡ Π. Διαθήκη εἶναι διδλικὸν φυσικῆς ἱστορίας, ἐτοποθέτησε τὴν «κτίσιν τοῦ κόσμου» πρὸ 7486 (ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ κειμένου τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'), ἢ πρὸ 5637 (ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου). Ἡ διαφορὰ εἶναι ἐδεξίγγητος, καθ' ὅσον στηρίζεται εἰς προεπιστημονικὰς μεθόδους ὑπολογισμοῦ, ἐν χρήσει παλαιότερον, καὶ εἰς ἀντιλήψεις ἀπλοϊκὰς περὶ τῆς ὕψους καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ὁ χρόνος ὅμως ὡς κοσμικὴ διάστασις εἶναι καὶ αὐτὴ δημιουργήμα, ἀχώριστον τῆς ὕλης καὶ ὄχι τοῦ χώρου. Δὲν εἶναι γνώρισμα τοῦ κενοῦ χώρου, ἀλλὰ

τοῦ χώρου εἰς τὸν ὁποῖον κινεῖται ἡ ὕλη. Ἴσως ἀντὶ τοῦ ὅρου «χωρόχρονος» θὰ ἔπρεπε νὰ λέγωμεν «ὀλόχρονος».

Ἐν σχέσει ὅμως πρὸς τὸν χρόνον τῶν δημιουργημάτων πρέπει ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς νὰ σημειωθῆ ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἀχρονος θούλησις τοῦ μὴ ἔχοντος τὴν διάστασιν τοῦ χρόνου Θεοῦ καὶ ἄλλο ἡ λόγῳ τῆς διαστάσεως τῆς ὕλης ἀπαιτουμένη σειρά διαδικασιῶν πρὸς μορφοποίησίν τῆς. Κάθε διαδικασία, παραλλήλως πρὸς τοὺς ὕλικούς μετασχηματισμούς, ἔχει καὶ χρονικὰς π α ρ α μ έ τ ρ ο υ ς. Ὁ Θεὸς ἀχρόνως ἐδημιούργησεν ὕλην καὶ κόσμον. Ταῦτα ὅμως ἐκδιπλούμενα, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἰδίων αὐτῶν ὄρων, ἔχουν καὶ χρόνον. Ἡ διαφοροποίησις θείου καὶ ὕλικου ἐξηγεῖ διατὶ πάντα ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἀναφέρονται ὡς ἀμέσως λαμβάνοντα χώραν. Πρόκειται περὶ διαστολῆς τῶν ἐννοιῶν πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐκ τῶν ἄνω θεωρήσεως τοῦ κόσμου, καὶ ὄχι ἐκ τῶν κάτω. Ἔχομεν δηλαδὴ τὴν θεολογικὴν, βουλητικὴν κοσμοαντίληψιν περὶ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία εἶναι ἀκαριαία καὶ ὄχι ἀναλυτικὴν, ἐμπειρικὴν, χρονομετρουμένην ἀντίληψιν περὶ τοῦ κόσμου.

Ἡ αὐτὴ θεολογικὴ ἀντίληψις ἐπιτρέπει καὶ τὴν πρόρρησιν περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν μετ' ἐπιτάσεως ὑποστηρίζει σήμερον καὶ ἡ ἀστροφυσικὴ, ἐρμηνεύουσα τὰς διαδικασίας ἢ προβλέπουσα διαδικασίας, ὅπως ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν γαλαξιών, καὶ ἡ ἐξαφάνισις των εἰς τὸ κενὸν κ.λπ., κ.λπ., περὶ ὧν ἄλλοι ἔχουν τὸν λόγον.

Ἡ Γένεσις προσθέτει ὅτι «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο». Ἡ φράσις ἔχει διάφορα προβλήματα ἐρμηνευτικά, ἐὰν δηλαδὴ πρέπει νὰ νοηθῆ τὸ «πνεῦμα» τριαδολογικῶς, θεολογικῶς ἢ φυσιοκρατικῶς. Καὶ τοῦτο, διότι πᾶσαι αἱ ὀφείεις αὐταὶ εἶναι δυναταί, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν κανόνων τῆς ἐρμηνευτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως. Ἡ δευτέρα, δηλαδὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ παράδοσις, ἄλλοτε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου νὰ κατανοηθῆ μυθολογικῶς ἢ φράσις, τονίζει ὅτι αὕτη δηλοῖ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν (θεολογικῶς), ἢ ἄλλοτε τὴν τοῦ ἀέρος πνοήν (φυσιοκρατικῶς). Ἄλλοτε, ὅτε παρανόησις δὲν ἦτο δυνατὴ, τὴν δι' ὅλης τῆς Τριάδος δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος, σταθερὰ θέσις τῆς ἐρμηνείας τοῦ στίχου εἶναι ὅτι τὴν εἰς χαώδη κατάστασιν εὐρισκομένην ὕλην, μετὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, περιβάλλει ἡ δημιουργικὴ Αὐτοῦ δύναμις. Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῆς δημιουργίας, ἡ θούλησις, ἡ προϋπάρχουσα τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας. Καὶ ἡ θούλησις, ἡ ὀπισθεν τῆς δημιουργίας, εἶναι τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνεξερεύνητον, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τί εἶναι ὕλη, ἀλλὰ περιγράφωμεν αὐτήν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τί εἶναι ἐνεργεῖα, ἀλλὰ τὴν περιγράφομεν. (βλ. Κωτσάκη, Τὸ ἀστροκὸν Σύμπαν 1973, 24). Ἡ προσέγγισις τῶν βιβλικῶν στοιχείων τῆς δημιουργίας πρὸς τὰς συγχρόνους ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις, γενομένη, κατὰ τὰς

ἀρχὰς τῆς θεολογικῆς διαλεκτικῆς ἐντάξεως, ἀφήνει τὴν θούλησιν τῆς δημιουργίας ἐκτὸς τοῦ συγχρόνου ἐπιστημονικοῦ σχήματος. Αὕτη εἶναι τὸ σημεῖον ἀναφορᾶς, ἐρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως τῶν στοιχείων τοῦ σύμπαντος. Ἡ σύγχρονος προσέγγισις ἔχει τὸ ἐξῆς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα: ἐρμηνεύει τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως φωτὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων. Καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξηγήσιν τούτου δίδει ἡ σύγχρονος ἀστροφυσικὴ.

Π ε ρ ῖ ἄ γ γ ἔ λ ω ν.

Εὐσεβεῖς ἀκραταί μου θὰ ἔχουν ἴσως σημειώσει τὴν ἔλλειψιν οἰασθήποτε μνείας αὐτῶν πνευματικῶν δυνάμεων, δηλαδὴ ἀγγέλων, καὶ ἴσως νὰ ἐσκανδαλίσθησαν διὰ τοῦτο. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ πραγματικὸν γεγονός τῆς ἐλλείψεως μνείας τούτων εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἡ μνεία περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ἀγγέλων ἀνήκει ἐξ ἐπόψεως λογικῆς διατάξεως εἰς τοὺς πρώτους στίχους καὶ ἡ ἔλλειψις διατάξεως δημιουργεῖ ἐρωτήματα πολλὰ, ἐκτεινόμενα ἀπὸ τῆς ὑποδηλώσεως μέχρι τῆς ἀρνήσεως.

Ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἀρμονικῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀγ. Γραφῶν, δηλαδὴ τῆς ἐρμηνείας τοῦ μέρους ἐκ τοῦ ὄλου, οὐδὲν πρόβλημα ὑπάρχει, δεδομένου ὅτι εἰς πλεῖστα ὅσα ἄλλα σημεία τῆς Π. Διαθήκης ὑπάρχει σαφειστάτη μνεία τῶν ἀγγέλων. Ὑπάρχει ad hoc μνεία εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωβ (38, 7), ἡ ὁποία προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν ἀγγέλων κατὰ τὴν στιγμήν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀστροκὸς κόσμου. Ἀκούσατε, «δ τ ε ἐ γ ε ν ἡ θ η σ α ν ἄ σ τ ρ α, ἦ ν ε σ ἄ ν μ ε φ ω ν ἦ μ ε γ ἄ λ η π ἄ ν τ ε ς ἄ γ γ ε λ ο ῖ μ ο υ». Ἀλλὰ διατὶ δὲν ἀναφέρονται ἐδῶ; Ὑπάρχουν δύο ἐρμηνεῖαι τούτου, ἐπικαλούμεναι τὸν σκοπὸν καὶ τὴν σκοπιμότητα. Ὁ σκοπὸς τῆς παρουσίας διηγήσεως, ὡς ἀνεφέρθη, εἶναι σωτηριολογικός, ἡ αἰτία θεολογικὴ καὶ ἡ δομὴ τῶν παρεχομένων περὶ τῆς φύσεως πληροφοριῶν φυσικοεμπειρικῆ. Οὕτω ἡ μνεία ἀγγέλων θὰ περιέπλεκε τὸ θέμα τοῦ αἰτίου καὶ τῆς αἰτίας τῆς δημιουργίας. Ἡ σκοπιμότης; Τῆς παλαιότητας ταύτης παραδόσεως συγγραφεὺς εἶναι ὁ Μωϋσῆς καὶ διδάσκει αὐτὴν εἰς ἕνα λαόν, τὸν Ἰσραηλιτικόν, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς δουλείας εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐξῆσεν ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ μακρὸν ἐντὸς εἰδωλολατρικοῦ καὶ μάλιστα πολυθεϊστικοῦ περιβάλλοντος. Εἶχεν, ὡς ἐκ τούτου, πολλὰς ἀντιλήψεις πολυθεϊστικὰς καὶ ἡ μνεία ὑπάρξεως πνευματικῶν, θείων δυνάμεων κατὰ τὴν δημιουργίαν ἐδημιούργει τὸν κίνδυνον παρερμηνείας, ἡδύναντο δηλ. οἱ Ἰσραηλιταὶ νὰ ὀδηγηθῶν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, ὅπως συνέβη καὶ μετὰ τὴν λατρείαν τοῦ χρυσοῦ μόσχου. Καὶ ὁ συγγραφεὺς, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς οὐσίας, δηλαδὴ τῆς μονοθεΐας, ἀποφεύγει τὴν μνείαν ἀγγέλων. Εἶναι εἰς συμβιβασμὸς, (συγκατάθεσις), ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται ἐκ λόγων παιδαγωγικῆς σκοπιμότητος. Ὁ φόβος τῆς παρανοήσεως θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν πατέρων ὡς ἡ αἰτία τῆς μὴ σαφοῦς μνείας ἀγγέλων.

Δεδομένου όμως ότι η διήγησις δέν είναι έκθεσις βιβλίου φυσικής και λαμβανομένης υπ' όψιν τής αρχής περί «θεοπρεπούς νοήσεως» και τής αρχής «τής αναζητήσεως τών εν τῷ βάθει κεκρυμμένων», οί όροι «ούρανός και γῆ» δέν έχουν μόνον φυσιοκρατικήν έννοιαν, αλλά και θεολογικήν, σημαίνοντες «π ά ν τ α τ ά ό ρ α τ ά κ α ι τ ά ά ό ρ α τ α» δημιουργήματα. Τήν παραδοχήν ταύτην άνευρίσκομεν εις τό πλείστον τών χριστιανών συγγραφέων και πατέρων.

Φόβος και θαυμασμός, έρευνα και κατάκτησις προσδιορίζουν τήν σημερινήν στάσιν του ανθρώπου έναντι του κοσμικού Διαστήματος, τής Δημιουργίας. Φόβος του άγνώστου και θαυμασμός του υπέρχου στοιχείου του Σύμπαντος συνθέτουν τό μυστήριόν του. "Όπως ήδη έλεγε και ό Κάντ και πολύ πριν ό Ψαλμωδός (Ψαλμ. 8ος), ό θαυμασμός και τό δέος πληρούν τήν ψυχήν του άτενίζοντος τό Σύμπαν. Και ό θαυμασμός του δ ο μ ι κ ο δ υ ν α μ ι κ ο υ και σ υ ν θ ε τ ο μ ο ρ φ ο λ ο γ ι κ ο υ μεγαλείου τόσον του μακράν κόσμου, (του μακροκόσμου), όσον και του έγγύς, αλλά μικρού, (του μικροκόσμου), εκφράζεται μερικώς δια τής έρεύνης προς έξιχνίασιν του μυστηρίου του, τό όποιον προκαλεί τρόμον και άδεδαιώτητα εις τόν άνθρωπον. Η έρευνα, προερχομένη από τόν έμφυτον πόθον του ανθρώπου να γνωρίση τήν αλήθειαν και να έντάξη έντός αυτής τόν άνθρωπον, συναντά εις κάθε βήμα της τά όρια του ανθρώπου, τά όποια ως πελώρια παντοδύναμα τείχη περιβάλλουν τό μυστήριον τής Δημιουργίας. Και ένῶ τά έπί μέρους τής Δημιουργίας υποδουλώνονται, κατά τόν ένα ή τόν άλλο τρόπον, εις τόν άνθρωπον, ή αίτία και ή ουσιαστική αρχή παραμένει άνεξερευνητος, άνεξάρτητος του ανθρώπου. Ούτω ή Δημιουργία πρακτικώς διηγείται όχι όπως λέγει ό ψαλμωδός «δόξαν Θεού» μόνον, αλλά και έ λ ε υ θ ε ρ ί α ν Θεοῦ. Αυτό είναι τό μήνυμα εκ τής επιστημονικής διαπιστώσεως περί μη ύπάρξεως νετερμινισμού εις τό Σύμπαν και εκ τής αρχής τής άπροσδιοριστίας. Υπάρχει όντως άπροσδιοριστία εις τήν συμπεριφοράν τής ύλης, διότι άπροσδιόριστος είναι ή βούλησις του ποιητού του Σύμπαντος. Τό μυστήριον του κόσμου ό φ ε ί λ ε τ α ι εις τήν έ λ ε υ θ ε ρ ί α ν του Θεοῦ. Και αυτό είναι και τό βαθύτερον νόημα τών τεσσάρων πρώτων ήμερών τής Δημιουργίας, ως εκτίθενται εις τήν Γένεσιν. Και ή έλευθερία του ανθρώπου, θα έρωτήση κανείς, που στηρίζεται; Υπάρχει; Άλλά τουτο δυνάμεθα, μόνον μετά τήν προσέγγισιν και τών λοιπών ήμερών τής δημιουργίας, να άντιληφθώμεν.

Η πέμπτη και ή έκτη ήμέρα.

Η παρουσία του ανθρώπου εις τήν γῆν, τό βιοπνευματικόν γεγονός τής ύπάρξεώς του διασπάται εις άλυσιδωτά έρωτήματα, τά όποια έπί χιλιετίας άπασχολούν τόν άνθρωπο και συντελούν εις τήν διαμόρ-

φωσιν του πολιτισμού. Η θεωρητική και πρακτική άπασχόλησις του ίδιου του ανθρώπου με τό πρόβλημα τής συντηρήσεώς του, τήν αυτοκατανόησιν (αυτεπίγνωσιν) και τήν έρμηνείαν του συμπορεύονται και υλοποιούν ή, άλλως, αίσθητοποιούν τās ιδέας του και τούς έμφύτους πόθους του εις ό,τι όνομάζεται ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.

Ο πολιτισμός τό πολύμορφον τουτο, τό πολύπτυχον και πολύτυπον γεγονός εκφράζει τόν κοινωνικόν άνθρωπον κατά δύο τρόπους: ως δημιουργόν του πολιτισμού και ως προϊόν του πολιτισμού. Κατά τήν κοινωνιολογίαν τό «έλλογον», δηλαδή ή λογική και αι πολιτιστικά αξία είναι τά δύο ουσιαστικά και άποκλειστικά γνωρίσματα του ανθρώπου. Πώς όμως και διατί ύπάρχουν τά δύο ταύτα άποκλειστικώς εις τόν άνθρωπον; Ο μίτος δια τήν έξοδον εκ του λαβυρίνθου εύρίσκεται εις τό Γεν. 1, 20 και έξ., δηλαδή από τής πέμπτης (άλλά κυρίως τής έκτης) ήμέρας (δημιουργία ανθρώπου) και έξής.

Τά έρωτήματα.

Πρό πάσης αναλύσεως πρέπει να συνειδητοποιηθούν δύο έρμηνευτικά αρχαί. Η πρώτη θεμελιώδης αρχή: Η άγία Γραφή δέν είναι μόνον λό γ ο ς τ ο υ Θεοῦ, αλλά λ ό γ ο ς τ ο υ Θεοῦ δ ι ' ά ν θ ρ ώ π ω ν, δηλαδή ά ν θ ρ ω π ί ν ο υ λό γ ο υ, π ρ ό ς ά ν θ ρ ώ π ο υ ς μ ε τ α ιδιό μ ε ν ο ς. Αί συνέπειαι τής αρχής αυτής έσημειώθησαν ήδη και είναι ως εκ τούτου περιττή ή επανάληψις των.

Η δευτέρα θεμελιώδης όμοίως αρχή άπαγορεύει να αναζητούνται εις τήν άγίαν Γραφήν λεπτομερειακά άπαντήσεις εις έρωτήματα, τά όποια δέν άπησχόλουν τούς συγγραφείς της συνειδητός. Τουτο δέν σημαίνει ότι πάν νεώτερον τής εποχής τής συγγραφής τής Γραφής έρώτημα δέν δύναται να έχη άπάντησιν εις αυτήν, αλλά σημαίνει ότι ή άπάντησις δέν θα είναι και δέν δύναται να είναι ad hoc και εις σύγχρονον διατύπωσιν. Μετά από αυτά είναι σαφές ότι επιστημονικοί όροι, ως λ.χ. μετασχηματισμός τής ύλης εις ζωήν, βιοχημική δάσις τής ζωής και τά παρόμοια δέν είναι δυνατόν να αναζητηθούν και να εύρεθούν εις τήν Γραφήν. Τό πράγμα όμως, τό δια τών όρων τουτων δηλούμενον, δύναται να εύρεθῆ με άλλους όρους και άλλα σχήματα λόγου. Άλλά πρωτίστως και κυρίως άνευρίσκεται ή αίτιολογική - θεολογική άπάντησις και όχι ή άναλυτικο - διαδικαστική περιγραφή των γεγονότων τής δημιουργίας τής ζωής.

Ούτως ή Γένεσις μάς παρουσιάζει δύο σφαίρας ζωής, τήν ζωοσφαίραν και τήν ανθρωποσφαίραν. Η πρώτη εμφανίζεται αρχικώς εις τόν θαλάσσιον χώρον και επεκτείνεται ύστερον και εις τόν χερσαίον. Είναι και αυτή, όπως και ή ύλη, προϊόν λό γ ο υ κ α ι β ο υ λ ή σ ε ω ς, ά ρ α έ λ ε υ θ ε ρ ί α ς. Εμφανίζεται εις μεγάλην ποικιλίαν και τό

σπουδαιότερον είναι φορεύς τῆς θείας εὐλογίας τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς αὐξήσεως πρὸς κυριαρχίαν τοῦ κόσμου. Ἐπὶ πλέον λαμβάνει καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ «καλοῦ».

Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς διακόπτει τὴν διήγησιν, ὅπως συνηθίζει ὁ συγγραφεὺς τῆς Γένεσεως, ὅταν πρόκειται γὰρ ἀλλάξῃ θέμα. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη διακοπή (μετάβασις ἀπὸ τῆς τετάρτης εἰς τὴν πέμπτην ἡμέραν) τοποθετεῖται μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν θαλασσιῶν καὶ ὄχι μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν χερσαίων ζώων. Καὶ οὕτω τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς καὶ ὁ ἄνθρωπος δημιουργοῦνται τὴν ἰδίαν, δηλ. τὴν ἕκτην ἡμέραν. Ἐὰν ἡ ἡμέρα κατανοηθῇ ὡς φάσις τῆς δημιουργίας, τότε τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς ἐμφανίζονται ἀμέσως πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς ἄλλας ἐποχάς, ὅτε ἡ σκέψις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐρευνητῶν ἢ δραστηριότης δὲν καθωδηγεῖτο ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως, ἢ ἐρμηνευτικὴ σκέψις ἐδίδεν ὡς ἐξήγησιν τῆς χρονικῆς προτεραιότητος τοῦ ζώου ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου τὴν σκοπιμότητα, ἢ ὁποία ἐπέβαλεν ὅπως δημιουργηθῇ τὸ περιβάλλον (ἀκριβέστερον «τὸ βασίλειον») τοῦ ἀνθρώπου πρὶν δημιουργηθῇ ὁ ἄρχων τούτου (ἀκριβέστερον «ὁ βασιλεὺς») τῆς γῆς. Εἰς τὰς ἡμέρας μας πολλοὶ θέτουν τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν διαφόρων μορφῶν ζωῆς πρὸς ἀλλήλας καὶ εἰδικῶς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ζῶα. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται γὰρ ἴδωμεν τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς εἰς τὸ σύνολόν του.

Τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς.

Ὁφείλομεν μετὰ νηφαλιότητος καὶ δέους γὰρ ἐγκύφωμεν εἰς τὰς πηγὰς μας, δηλαδὴ εἰς τὴν Γένεσιν. Ἡ Γένεσις μᾶς παρουσιάζει τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς ὑπὸ τρεῖς μορφάς, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ φυτοῦ, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ζώου καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου (1, 26 — 30 καὶ 2, 4 — 25). Ἀλλὰ τί εἶναι ζωὴ; Τί εἶναι φυτόν; Τί εἶναι ζῶον; Καὶ τί εἶναι ἄνθρωπος; Εἰς τὰ σπουδαῖα αὐτὰ ἐρωτήματα ἐπιχειρεῖται ἀπὸ αἰώνων γὰρ δοθῆ ἀπάντησις, ἢ ἱστορία τῆς ὁποίας δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ.

Εἰς τὴν σύγχρονον βιολογικὴν ἐπιστήμην κυριαρχεῖ ἀντίληψις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ ζῶα ὄντα τοῦ πλανήτου μας προήλθον ἐκ τῆς ἄνευ ζωῆς ὕλης. Συγκεκριμένως ἀναφέρεται ὅτι τὸ 98 - 99 τοῖς ἑκατὸν τῆς ζωντανῆς οὐσίας (δηλ. τοῦ πρωτοπλάσματος) ἀποτελεῖται ἀπὸ ὕδρογόνου, ὀξυγόνου, νιτρογόνου καὶ ἀνθρακᾶ. Ἐπίσης ὅτι 25 - 30 ἀκόμη ὕλικά ἄτομα διαδραματίζουν ἓνα, περιωρισμένον ὅμως, ρόλον εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς μεταβολῆς τῆς ὕλης εἰς ζωὴν, ἐνῶ ἄλλα, ὅπως τὸ σιδήσιον, ὁ σίδηρος καὶ τὸ σόδιον, διαδραματίζουν σημαντικώτερον ρόλον. Τὸ κοινόν, λέγουσιν, μεταξύ ζωντανῶν ὄντων καὶ νεκρᾶς ὕλης εἶναι τὰ χημικὰ στοιχεῖα. Καὶ τὸ διαφοροτικόν ὁ τρόπος ὀργανώσεως καὶ συνθέ-

σεως τῆς ὕλης εἰς τὸν ζωντανόν ὀργανισμόν ἀπὸ τὸν τρόπον συνθέσεως εἰς τὴν ἄνευ ζωῆς ὕλην. Ὁ ζωντανὸς δηλαδὴ ὀργανισμὸς ἔχει μόρια καὶ ἄτομα τῆς ὕλης εἰς ἰδιοτύπους συνθέσεις, ἀντίστοιχοι τῶν ὁποίων δὲν παρατηροῦνται εἰς τὴν νεκρὰν ὕλην. Ὡς δείγματα αὐτῶν τῶν συνθέσεων καὶ συνδυασμῶν ὀνομάζονται τὸ πλέγμα τοῦ μακρομορίου τῆς πρωτεΐνης καὶ τὰ ἀτομικόν, νουκλεϊκόν ὀξείδιον. Καὶ ἐπομένως, ἡ ζωντανὴ ὕλη διαφέρει ἀπὸ τῆς ἄνευ ζωῆς ὕλης ὄχι ποιοτικῶς, ἀλλὰ τροπικῶς, δηλαδὴ κατὰ τὸν τρόπον ὀργανώσεως αὐτῆς εἰς μοναδικούς συνδυασμούς θέσεως καὶ μορφῆς. Ὁ ζωντανὸς ὀργανισμὸς εἶναι ἐν σύστημα ἀναμειγνυομένων καὶ ἐπικαλυπτομένων συστημάτων ὀργανώσεως. Ἄλλο γνώρισμα μοναδικόν τῆς ζωντανῆς ὕλης εἶναι ἡ ἀναπαραγωγὴ τοῦ ἑαυτοῦ της. Καὶ ἄλλη διαφορὰ τῆς ζωντανῆς ἀπὸ τῆς μὴ ζωντανῆς εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ σχέσις τῆς ζωντανῆς ὕλης πρὸς τὸ περιβάλλον: ἡ ζωντανὴ ὕλη ἔχει ἀνάγκην εἰδικῶν περιβάλλοντος.

Ζωντανὴ ὕλη εἶναι καὶ τὸ φυτόν, τὰς διαφορὰς τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦ ζώου περιγράφει λεπτομερῶς ἡ Γενετικὴ.

Αἰτία καὶ προέλευσις τῆς ζωῆς.

Τὸ αἰτιολογικὸν ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἀδιάστως, δηλαδὴ τὸ «πῶς» ἢ ἄνευ ζωῆς ὕλη μετεβλήθη εἰς ζωντανὴν ὕλην, ἀπαντᾶται ὑπὸ τῆς Γενετικῆς καὶ τῆς Βιολογίας διὰ διαφόρων εἰκασιῶν καὶ ὑποθέσεων καὶ ὄχι δι' ἀποδείξεων. Ἡ Βιολογία δηλαδὴ ἀναλυτικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς περιγράφει, ἀναλύει καὶ συγκρίνει τὴν ἄνευ ζωῆς ὕλην πρὸς τὴν ζωντανὴν ὕλην, ἀλλὰ δὲν αἰτιολογεῖ δι' ἀποδείξεων (καὶ αὐτὸ εἶναι κυρίως ἐπιστήμη) τὸ πῶς ἐγένετο τοῦτο.

Ἡ Γένεσις ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο αἰτιολογικῶς: Ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ τροπὴ τῆς ἄνευ ζωῆς ὕλης εἰς ζωντανὴν ὕλην εἶναι θεϊκὸν ἔσῳλημα.

Εἰς τὴν θέσιν: Ἡ ζωὴ δημιουργεῖται ὑπὸ ὑπερφυσικῆς θουλήσεως, διευτώθη ὡς ἀντίθεσις — ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων — τὸ δόγμα, ἡ ζωὴ προήλθεν τυχαίως, καὶ ὡς σύνθεσις, ἡ ζωὴ εἶναι ἐξελίξις τῆς ὕλης.

Ἀνήκει, δεδαίως, εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Ἀπολογητικῆς, ἡ παρατήρησις ὅτι καὶ ἡ τυχὴ προβαλλομένη ὡς αἰτία, ἀναδεικνύεται de facto Θεός, καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις, ὡς νόμος καὶ αἰτία, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν θεϊκότητος, ὡς ἐσημειώθη ἤδη. Αἱ ὀλοκρατικαὶ καὶ μηχανοκρατικαὶ συνέπειαι αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων δὲν κατέστη δυνατόν ἕως σήμερον γὰρ δικαιωθῶν καὶ παραμένον, παρὰ τὰς φι-

λοσοφικάς ακροθασίας και σοφιστίας, ως «δογματικά» έρμηνεύει τής επιστημονικής άπορίας¹³.

Τ ὀ φ α ι ν ὀ μ ε ν ο ν ἄ ν θ ρ ω π ο ς .

Ἡ ἀνθρωπολογική σφαίρα, ἡ ἀνθρωποσφαίρα, διατυπῶται εἰς τήν Γένεσιν κατὰ δύο τρόπους: εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως συνοπτικῶς (στ. 26 ἐξ.) καὶ εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον (στ. 7 - 25) ἀναλυτικῶς. Αἱ δύο διηγήσεις θέτουν καὶ πολλὰ φιλολογικά, κριτικά κ.ά. ζητήματα, ἡ διαπραγματεύσεις τῶν ὁποίων ἀρμόζει εἰς ἄλλον χῶρον¹⁴.

Ὅσα περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγονται δὲν ἐντάσσονται εἰς τὴν θεωρητικὴν, δηλαδὴ τὴν ἀφηρημένην ἀνθρωπολογία, ἀλλὰ εἰς τὴν πρακτικὴν σωτηριολογίαν. Σκοπὸς δηλαδὴ τῆς διηγήσεως δὲν εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις ἢ διαφώτισις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Τὸ προαιώνιον τοῦτο αἷτημα προϋποθέτει ὀρθὴν περὶ τῆς οὐσίας τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεὸν ἀντίληψιν καὶ συμπεριφορὰν ἀνάλογον.

Ἡ Γένεσις, ὅπως ἐσημειώθη ἤδη, ὁμιλεῖ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον μὲ πολλὰς εἰκονικὰς ἐκφράσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποκρύπτουν τὸ βάθος τῆς σοφίας. Εἶναι γνωστὸν δ' ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς δι' ἀπλῶν, λαϊκῶν ἐκφράσεων καὶ εἰκόνων μετέδωσε σοφίαν καὶ ἀλήθειαν ἀνυπέρβλητον. Καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἔχομεν τὴν παράστασιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δικὴν ἀγγελιοπλάστου δημιουργεῖ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἀπὸ δημιουργημένην ὕλην («χῶμα τῆς γῆς»), δηλαδὴ χημικὰ στοιχεῖα, ἐπὶ τῇ ὁδοῦ ἐνὸς πνευματικοῦ προτύπου, τῆς «εἰκόνος τοῦ Θεοῦ». Τὰ περὶ ἀνθρώπου λεγόμενα ἀναφέρονται εἰς ἀμφότερα τὰ φύλα ἤτοι ἡ «εἰκόν», ἡ «ὁμοίωσις» καὶ ἡ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ κόσμου ὁμοίως, διότι ἀμφότερα τὰ φύλα εἶναι ἐκφράσεις τῆς ἐννοίας ἀνθρώπου. Καὶ εἰς τὰ δύο φύλα δίδεται ἡ εὐλογία τῆς γενετησίου δυνάμεως, ὡς θεοῦ δημιουργήματος, ἀλλ' ὄχι ὡς θεοῦ στοιχείου. Καὶ εἰς τὰ δύο φύλα παρέχεται ἡ ἐξουσιαστικὴ δύναμις ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἐπομένως ἡ ἰσοτιμία καὶ ἡ ἴση ἀξία τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα ἐναντι τοῦ Θεοῦ εἶναι σαφῆς διδασκαλία, παρὰ τὴν μεταγενεστέρην δημιουργίαν τῆς γυναικὸς, κατὰ τὴν δευτέραν διήγησιν. Ὁ Ι. Χρυσόστομος παρατηρεῖ «καὶ πρὶν ἢ παραγαγεῖν αὐτήν, κοινωνὸν αὐτῆν τῆς ἀρχῆς ἀπεργάζεται, καὶ τῆς εὐλογίας αὐτῆν ἀξιοῖ». Καὶ ἐκείνη ἡ διήγησις τονίζει τὸ «οὐ καλὸν» τῆς φυλετικῆς μονομερείας καὶ τὴν κοινωνικὴν διάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἡ ὁποία

πραγματοποιεῖται εἰς τὸν δεσμὸν τῶν δύο φύλων. Ταῦτα ἀπὸ κοινοῦ λαμβάνουν τὴν θείαν εὐλογία, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἔχουν τὸν πρὸς τὸν θεὸν σύνδεσμον διὰ τῆς κατασκευῆς, τοῦ ἐμφυσήματος, τῆς εὐλογίας κυριαρχίας καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ «ἀρίστου» («καλὰ λίαν»).

Ἡ ἀ ν θ ρ ω π ο λ ο γ ί α ὡ ς Θ ε ο λ ο γ ί α .

Ἡ Ἀνθρωπολογία, δηλαδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν χριστιανικὴν Θεολογίαν, κινεῖται ὑποχρεωτικῶς μεταξὺ δύο ἀμετακινήτων ὀρίων: Τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Εἶναι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον «θεοδημιούργητος», ἀλλὰ καὶ δυνάμει «θεοπορευόμενος».

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι σαφές, τὸ δεύτερον σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν φυσικὴν δυνατότητα νὰ πορευθῆ πρὸς τὴν τελειότητα. Ἄρα εἶναι ὄν ἐξελισσόμενον πρὸς τὰ βελτίω. Ἡ δυνατότης τῆς ἐξελίξεως πηγάζει ἀπὸ τὴν ὕψη τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ὅπως γίνη τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

Ἡ «εἰκόν», ὅπως ἐρμηνεύει ἡ ἑλληνοπατερικὴ Γραμματεία, δὲν ἀποδίδει τὴν ἀξίαν τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου («οὐκ οὐσίας ἐστὶν ἀξία», κατὰ τὸν Χρυσόστομον), ἀλλὰ εἶναι ὁμοίότης τῆς ἐξουσίας, δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας («ἀρχῆς ὁμοίότης» κατὰ τὸν ἴδιον πατέρα τῆς Ἐκκλησίας). Ὁ Μ. Βασίλειος (PG 30, 17 C καὶ 30, 20 B), ἀναφωνεῖ «ἀρχικὸν εἶ ζῶον, ἀνθρώπε, ...». Καὶ ἐρωτᾷ «Ἐν τίνι τὸ ἀρχικόν;». Τὴν ἀπάντησιν δίδει ὁ ἴδιος. «Ἐν τῇ λόγου περιουσίᾳ ὅσον λείπει τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, τοσοῦτον περιεσσι τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ». Καὶ συμπληρώνει ἕτερος μεγάλος τῆς Θεολογίας διδάσκαλος, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης (PG 44, 264 B — D, 265), «ἔπου ἡ τοῦ ἀρχεῖν δύναμις, ἐκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκόν». Ἡ «ὁμοίωσις» δὲ σημαίνει ἀνάπτυξιν ἐλευθέραν τῶν θεϊκῶν ιδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπομένως ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ συμπλέκονται εἰς τὴν χριστιανικὴν Θεολογίαν καὶ οὕτω ἡ Ἀνθρωπολογία εἶναι κατ' οὐσίαν Θεολογία, δηλαδὴ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅπως ἐλέχθη ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι αἰτιολογικός, καθ' ὅσον αἰτιολογεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς παρουσίαν καὶ οὐσίαν. Εἶναι ἐπίσης λόγος περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σκοποῦ, καθ' ὅσον προδιαγράφει τὴν συνέχειαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς οὐσίας ὑπερχρονικῆς, λόγῳ τῆς θεϊκῆς τῆς μετοχής.

Οὕτω ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτεται ὡς ὄν, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν, εἰς τὰ σύνορα τοῦ ὕλικου κόσμου καὶ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τῆς ἀθλιότητος καὶ τοῦ μεγαλείου. Εἰ-

13. Διὰ τὸ θέμα τοῦτο ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ συμβουλευθῆ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Δ. Κωτσάκη, Ἡ προέλευσις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐπιστήμη, Ἀθήναι 1976.

14. Ἀναλυτικῶς τὰς βιβλικὰς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀνθρώπου βλ. ἐν Ν. Π. Μπρατοιώτου, Ἀνθρωπολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ι. Ὁ ἄνθρωπος ὡς θεῖον δημιούργημα, ἐν Ἀθήναις 1967.

και πολύ χαρακτηριστικά αι έρμηνευτικά αναλύσεις του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ι. Χρυσόστομου εις τὸ θέμα τοῦτο.

Ὁ πρῶτος περιγράφει ωραιότατα τὸ διφυές τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, λέγων: (PG 36, 234). «Ζῶον ἐν ἑξ ἄμφοτέρων, ἀράτου τε καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ (ὁ Θεὸς) τὸν ἄνθρωπον» καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαδῶν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεῖς..., οἶόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἴστησι, ἄγγελον ἄλλον προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύσσην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος· τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἑπαρσιν· τὸ μὲν ἵνα μένη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ ἵνα πάσχη καὶ πάσχω ὑπομιμνήσκειται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος· ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον καὶ ἀλλαγῶν μεθιστάμενον, καὶ πέρασ τοῦ μυστηρίου τῆ πρὸς Θεὸν νεύσει θεοῦμενον».

Ἄλλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος δὲν ὑστερεῖ εἰς χαρακτηρισμοὺς ἐγκωμιαστικοὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως: (PG 55, 233).

«Καὶ τὸν θραχὺν τοῦτον καὶ τρίπηχυν, καὶ τοσοῦτον τῶν ἀλόγων ἐλάττονα κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἴσχυν, τῇ τοῦ λόγου συγγενεῖα ὑψηλότερον πάντων ἐποίησε, λογικὴν ψυχὴν αὐτῷ χαρισάμενος, ὅπερ ἐστὶ μάλιστα τιμῆς τεκμήριον. Διὰ γὰρ τοῦτου καὶ πόλεις ὠκοδόμησε, καὶ θάλατταν ἔεμε, καὶ γῆν ἑκαλλώπισε, καὶ τέχνας μυρίας ἐξεῦρε, καὶ τῶν ἀγριωτέρων ἀλόγων περιεγένετο, καὶ τὸ δὴ πάντων μέγιστον καὶ πρῶτον, τὸν ποιήσαντα αὐτὸν ἐπέγνω Θεὸν καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔχειραγωγῆθη, καὶ ἔγνω τί μὲν καλόν, τί δὲ οὐ τοιοῦτον. Θεῷ προσεύχεται τῶν ὀρωμένων μόνος, ἀποκαλύψεων ἀπέλαυσε, καὶ τοῦτο μόνος πάλιν· πολλὰ τῶν ἀπορρήτων ἔγνω, τὰ ἐν οὐρανοῖς ἐπαιδευθῆ· δι' αὐτὸν γῆ, δι' αὐτὸν οὐρανός, δι' αὐτὸν ἥλιος καὶ ἀστέρες· δι' αὐτὸν σελήνης δρόμοι καὶ ὠρῶν καὶ τροπῶν διαφοραί· δι' αὐτὸν καρπῶν γενέσεις καὶ φυτὰ καὶ ἀλόγων γένη τσαῦτα· δι' αὐτὸν ἡμέρα καὶ δι' αὐτὸν νύξ· δι' αὐτὸν ἀπόστολοι καὶ προφῆται ἐπέμφθησαν, δι' αὐτὸν ἄγγελοι πολλάκις ἀπεστάλησαν. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν: Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἅπαντα ἐπελεθεῖν. Δι' αὐτὸν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, καὶ φρικώδη θαύματα ἔκεινα μετὰ τὴν ἀνάστασιν δι' αὐτὸν γέγονε...».

★

«Ο ὁ δ ἐ ν ἄ ν θ ρ ω π ο ς κ α ἰ μ έ γ α ἄ ν θ ρ ω π ο ς».

Ἄν ἀπομακρύνωμεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς θρησκείας διὰ τὸν ἐρμηνεύσωμεν ὡς ὑπαρξίν, ἔχομεν ποικιλίαν ἐρμηνειῶν, ἀλλὰ μὲ σταθε-

ρὰν συνισταμένην. Εἴτε δηλαδὴ ἐρμηνεύσωμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς «γυμνὸν πίθηκον»: ὡς ὁ Μ. Ντέσμοντ¹⁵, εἴτε ὡς ζῶον, τὸ ὁποῖον κατασκευάζει ἐργαλεῖα, ὡς ὁ Μάρξ¹⁶, εἴτε δεχθῶμεν ὅτι προήλθεν ἐκ φυσικοχημικῆς συνθέσεως μηχανοκρατικῆς αἰτιολογίας, εἴτε πρόκειται περὶ σφάλματος τοῦ μηχανισμοῦ τῆς φύσεως, ὅπως ὑποθέτει ὁ Ζὰκ Μονό¹⁷, τὸ μόνον σταθερὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ ζωικὴ του ιδιότης.

Ἐπομένως ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀνθρωπολογία μὲ τὴν ἀνωτέρω ἀφετηρίαν — δέσμευσιν ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον ὡς εἰδικὸν κεφάλαιον τῆς Ζωολογίας, δεδομένου ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὅρος γένους, ἐντάσσεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν «ἀνθρωποειδῶν» καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν «ἀνθρωποειδῶν». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ἀνθρωπολογία εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν ἀνωτέρα Ζωολογία ἢ εἰδικὴ ζωολογία. Ἡ θεώρησις αὐτὴ προϋποθέτει «δογματικῶς» τὸν ἄνθρωπον ὡς μονοδιάστατον ζῶον, τὸν καθαιρεῖ ἀπὸ τὸ θεῖκόν στοιχεῖον καὶ τὸ ὑπερχρονικὸν μέλλον. Τοῦ ἀρνείται δηλαδὴ τὴν μοναδικὴν ιδιότητα τοῦ ὀριακοῦ ὄντος, «τοῦ θεοπλάστου ζώου», τοῦ «τίποτε καὶ τοῦ σπουδαίου» ταυτοχρόνως, ὅπως γράφει ὁ Νύσσης Γρηγόριος «Οὐδὲν ἄνθρωπος καὶ μέγα ἄνθρωπος». (PG 44, 281 A).

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀποσπάσεως τῆς Ἀνθρωπολογίας ἀπὸ τὸν ἐναγκαλισμὸν τῆς Θεολογίας καὶ τῆς οὐσιαστικῆς ἐντάξεώς της εἰς τὴν Ζωολογίαν εἶναι θεωρητικαὶ καὶ πρακτικαί. Ἐκ τῆς ζωοανθρωπολογίας πηγάζει κατ' ἀνάγκην ἡ ἀνθρωπομαχία, ἡ ὁποία ἀποβαίνει τελικῶς καὶ ἀντι - ἀνθρωπισμός, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ ἐρευνῶνται τὰ «ζωολογικὰ θεμέλια τῆς Κοινωνιολογίας»¹⁸.

Ἡ ἀθεΐα καὶ ἡ θεομαχία εἶναι καὶ ἀνθρωπομαχία, διότι ἔχει ὡς συνέπεια τὴν ἀρνήσιν τῆς δυνατότητος θεμελιώσεως τοῦ αἰωνίου στοιχείου τοῦ ἀνθρώπου καὶ προσπάθεια ἐπιβολῆς ὕλικου μονισμοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ὕλικός μονισμός εἶναι ἡ πλέον στυγνὴ μορφή μηχανοκρατικῆς, δηλαδὴ ἀνελευθέρας ὑπάρξεως καὶ εὐρίσκειται εἰς τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς σημεῖον τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως δράσεως, ὑπὸ τὴν θεϊκὴν δυνατότητα καὶ ὁμοιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ὁ ἄνθρωπος μόνον ὡς μέτοχος θεοῦ στοιχείου ἔχει τὴν ὀντολογικὴν ἐλευθερίαν.

Ἐὰν κρίνωμεν μὲ θάσιν τὴν αὐτοσυνειδησίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ροπὰς του δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνή-

15. Ὁ γυμνὸς πίθηκος. Μελέτη γιὰ τὸ ζῶο - ἄνθρωπος.

16. Κ. Καούτση, Ἠθικὴ καὶ ὀλιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ἱστορίας, Ἀθήναι 1923 (μετφρ. Χ. Δεδούση) σ. 98, 99, 101, 111, ἐν Ν. Βασιλειάδῃ, Τὸ λυκόφως τοῦ Μαρξισμού, 1975, 333.

17. Jacques Monod, Zufall und Notwendigkeit. München 1971.

18. O. Storch, Zoologische Grundlagen der Soziologie, ἐν Oesterr. Zeitschr. f. öff. Recht 3(1951), 358 κατὰ παραπομπὴν ἐν Ν. Γεωργοπούλου-Νικολακάκου, Φιλοσοφικὴ θεώρησις τῶν ἠθικῶν κανόνων (Normen), 1976, 37.

Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΝ*

3. Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως ἀναδύεται ἡ ὑπερτάτη ἀλήθεια. Ἡ ὅλη παράστασις καταλύει τὸν χρόνον. Ἐντὸς τοῦ «λειτουργικοῦ χρόνου» τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχουν χρονικὰ ὅρια καὶ ἀποστάσεις. Ἐνώπιόν σου εὐρίσκειται ὁ Γολγοθᾶς, καὶ σὺ, ὁ ἀτενίζων τὴν Σταύρωσιν, γίνεσαι αὐτόπτης μάρτυς τῆς πραγματικῆς Σταυρώσεως. Εἶναι συγκλονιστικὴ ἡ δύναμις τῆς ὅλης παραστάσεως. Βιοῦται ἡ δραματικὴ σκηνὴ τοῦ Γολγοθᾶ ὡς σήμερον συμβαίνουσα. Καὶ τοῦτο διότι ὑπερβαίνει κάθε χρόνον καὶ τόπον ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου καὶ ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν αἰωνιότητα τοῦ Παραδείσου καὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἄρχομένου τοῦ Σταυροῦ, ἄρχεται καὶ ἡ αἰωνιότης. «Ὁ KIERKEGAARD περιγράφει τὸ ξύπνημα ἐνὸς ἀμαρτωλοῦ εἰς κόλασιν: Τί ὥρα εἶναι, φωνάζει, καὶ μετὰ παγερῆ ἀδιαφορίας ὁ Σατανᾶς τοῦ ἀπαντᾷ: Ἡ Αἰωνιότητα».

Ὁ παρῶν χρόνος εἶναι περιορισμένος. Ἐκάστη ἐκ τῶν τεσσάρων ἐποχῶν περιλαμβάνει καὶ ἴδιον χρονικὸν κύκλον ἡμέρας καὶ νυκτός. Ὁ αὐτὸς ἐποχιακὸς κύκλος ἐπαναλαμβάνεται αἰῶνας τώρα μετὰ τὴν αὐτὴν μαθηματικὴν σειράν καὶ τὴν αὐτὴν ἀκατάλυτον χρονικὴν ροήν. Οἱ δεικταὶ τοῦ ὥρολογίου ἤμποροῦν νὰ μὴ κινουῦνται, ὡς π.χ. τὸ φάντασμα τῆς δολοφονουμένης γυναίκης εἰς τὸ «ἐγκλημα καὶ τιμωρία» τοῦ Ντσοτογιέφσκι ἐμφανίζεται εἰς τὸν Σβιντριγκάιλοφ καὶ τοῦ ὑπενθυμίζει: «ὅτι ἐλησμόνησέ νὰ κουρδίση τὸ ὥρολόγι». Τὸ ὥρολόγιον κάποτε θὰ πάψῃ νὰ κινῆται, ἀλλ' ὁ χρόνος θὰ συνεχίξῃ ἀεὶ τὴν ἀνακύκλυσίν του μετὰ τὸν αὐτὸν ρυθμόν, Γέννησις - Θάνατος, ἔτσι ὥστε νὰ προκαλῆ ἀγωνίαν. Ὡστόσο ὅμως ἡ δέωσις τοῦ παρόντος χρό-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 225 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 τεύχους.

θῶμεν τὴν ἀλήθειαν τῶν πληροφοριῶν τῆς Γενέσεως περὶ τοῦ θεικοῦ στοιχείου, τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ πενία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ὑποδουλασμὸν του εἰς ἀνώτερον ζῶον μόνον τὸ θαύτατον αἶτημα τῆς ἐλευθερίας δὲν ἱκανοποιεῖ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι, ὅπως λέγει ὁ ἀπ. Παῦλος ὁ ἄνθρωπος «ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθη» καὶ δὲν πρέπει νὰ τὴν καταστρέφῃ μετὰ τὸν ὕλιστικὸν μονισμόν. «Ἔμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί! μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆς σαρκί» (Γαλ. 5, 13).

Καθηγητῆς ΗΛΙΑΣ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

νου ὁδηγεῖ εἰς τὴν κατανόησιν μιᾶς ἄλλης δυνατότητος, ἣτις ἀνοίγεται πρὸς μίαν ἄλλην διάστασιν, τὴν Αἰωνιότητα. Ἄνευ τοῦ παρόντος χρόνου, ἐν ᾧ ἔσμεν, εἶναι ἀδύνατος ἡ κατανόησις τοῦ αἰωνίου, τὸ ὁποῖον ὑπερκοσμίως καὶ ὑπερφυσίως ἐκφράζει ἡ Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία. Ὁ παρῶν χρόνος εἶναι ὁ τῆς πτώσεως, ἡ αἰωνιότης εἶναι ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἐσταυρωμένου ἐξαγορασθεὶς. «Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»²⁶ οὐχὶ διὰ νὰ καταλύσῃ τὸ παρόντα χρόνον, ἀλλ' ἵνα ἀνοίξῃ τὸν δρόμον αὐτοῦ πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ἣτις κατὰ σκηνὴν τοῦ Γολγοθᾶ πραγματοποιεῖται «ἤδη ἐδῶ κάτω»²⁷.

Ἄλλ' ἡ δόξα τῆς Σταυρώσεως δὲν ἐγκτεῖται μόνον εἰς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ χρόνου, ἣτις ἐμφανῶς ἐκδηλοῦται ἐν τῇ ὅλῃ συνθέσει, καὶ ὅστις, χρόνος, κατευθύνεται ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου εἰς τὴν κρίσιν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν αἰωνιότητα, συνδυάζει παραλλήλως πρὸς τὴν χρονικὴν καὶ τὴν γεωγραφικὴν ὑπέρβασιν. Οὕτω εἰς τὴν Σταύρωσιν διασταυροῦνται ὅλα τὰ ἐπίπεδα, τὰ καταχθόνια, ἡ Γῆ καὶ ὁ Οὐρανός.

Κατὰ μία χριστιανικὴ παράδοσις ὁ Γολγοθᾶς εἶναι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, ἐδῶ πλάσθηκε ὁ Ἀδάμ, ἐδῶ ὑψώθηκε ὁ Σταυρὸς καὶ στοὺς πρόποδες του θρίσκονταν ὁ τάφος τοῦ Ἀδάμ, συνηθισμένο ἀγιογραφικὸν θέμα²⁸. Ἐκάστη παράστασις τῆς Σταυρώσεως φέρει κάτωθεν τοῦ Σταυροῦ σκοτεινὸν σπήλαιον - τάφον μετὰ τὰ ὅσπερ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, τὰ ὁποῖα ἀναζωογονεῖ τὸ ἐκ τῶν ἀχράντων ποδῶν καὶ ἕως τοῦ κέντρου τοῦ τάφου φθάνον αἷμα τοῦ Λυτρωτοῦ. Κατὰ τὸν Ὁριγένην²⁹, ὁ Ἀδάμ ἐτάφη ἔνθα ἔσταυρώθη ὁ Χριστός. Ἡ ὑπέρβασις τῶν ὡς ἄνω ἐπιπέδων προσφέρει τὴν κάθαρσιν εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν ληστήν, ὅστις διὰ τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου ἀνάγεται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀμαρτίας εἰς τὰ ὕψη τοῦ παραδείσου, γεγονός ὅπερ μπορεῖ νὰ διώσῃ οἰσοδῆποτε πιστός. «Σήμερον, φήσας, ἔση μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐντεῦθεν καὶ κατ' αὐτὸν λοιπὸν μὴ ἐχούσης πρὸς τὸν παράδεισον διαφορὰν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης πάλιν ἐπ' αὐτῆς ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς συνδιατιτῶμενος μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, δεικνύς ὡς ἡ γῆ μία οὖσα τυγχάνει πρὸς ἑαυτὴν ἀδιαίρετος, τὸν καθ' ὃν ἔνεστιν λόγον τῆς κατὰ τὴν διαφορὰν διαιρέσεως ἐλεύθερον διασώζοντα»³⁰.

26. Ἰωάν. I, 14.

27. Πρβλ. Γρηγορ. Νύσσης, P.G. 45, 1152 C.

28. Κων. Καλοκύρη, ἔ.δ. σελ. 284.

29. MIGNE P.G. 13, 1777.

30. Μαξίμου Ὁμολ. P.G. 91, 1309 B.

Ἡ εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως περιρρέεται ἀπὸ τὴν Θεῖαν δόξαν, ἣτις ἀντανακλά εἰς τὸν θεατὴν - πιστὸν καὶ διεγείρει τὴν ἄλλην αὐτοῦ ψυχοσωματικὴν ὑπόστασιν εἰς ἰκεσίαν πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ μίμησιν τῶν ἐντολῶν Του. «Τὸ αἰσθητὸν ὄμμα πρὸς τὴν εἰκόνα βλέπον, τὸ νοητὸν τῆς καρδίας ὄμμα σὺν τῷ νῷ εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀκοντίζω»³¹.

Ἡ εἰκὼν ἔχει διδλκὴν θεμελίωσιν. Ἡ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου μαρτυρεῖ, ὅτι κάποια σχέσις ὑφίσταται μεταξύ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος. Ἡ σχέσις αὕτη καὶ ἡ ὑπάρχουσα ἀναλογία γίνεταί περισσότερον ἀντιληπτὴ εἰς τὴν Σταύρωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται μετ' ἀνθρωπίνην μορφήν καὶ λαλίαν.

Ἡ Σταύρωσις ἐντάσσεται εἰς τὸ ὅλον πλαίσιον τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰκόνων πρὸς ἃς τιμητικὴ μὴν προσκύνησις ἀπονέμεται. Ὁ σχετικὸς ὅρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι ρητός: «Ὅσῳ γὰρ συνεχῶς δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὀρῶνται (αἱ εἰκόναι), τοσοῦτον καὶ οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ ἐπιπόθησιν καὶ ταύταις ἀσπασίμων καὶ τιμητικῆν προσκύνησιν ἀπονέμειν, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ Θεῖᾳ φύσει». «Καὶ ἐὰν τις ἀνθρώπων θεοποίησιν εἰκόνα, ἀναθεματίζομεν τοῦτον»³².

Ὁ ὡς ἄνω ὅρος προφυλάσσει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν θεοποίησιν ἐνδὸς ἀντικειμένου, εἰ καὶ ἱεροῦ, συγχρόνως δὲ διασφαλίζει τὸ ἱερὸν κῦρος τῆς ὀρθοδόξου εἰκόνης, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ τιμὴ τῆς ὁποίας ἔγκειται εἰς τὸ θέμα καὶ τὸ γεγονός, ὅπερ ἐκφράζει. Συνεπῶς ἐκάστη εἰκὼν καὶ ἡ Σταύρωσις, εἶναι ἡ «εἰδὸς τῶν ἀγραμμάτων», εἶναι ἡ ζωγραφικὴ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ εἰκὼν διδάσκει.

Ἡ εἰκὼν κατηχεῖ.

Ἡ εἰκὼν εἶναι ὄργανον καὶ μέσον τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡ εἰκὼν εἶναι φορεὺς τοῦ Θεοῦ δέους.

Ἡ εἰκὼν περικλείει παιδαγωγικὴν διδασκαλίαν.

Ἡ εἰκὼν «εἶναι μία σταθερὴ ὑπόμνησις τοῦ Θεοῦ καὶ ξυπνὰ τὸν πόθον διὰ μίμησι»³³.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν πληθύνονται αἱ παραστάσεις τῆς Σταυρώσεως ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ

καὶ τῇ Δύσει. Πλὴν δὲ εἰς ἐκάστην παράδοσιν, Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, διαμορφοῦνται καὶ ἰδιαίτερος ἐν ἐκάστῳ χώρῳ κλασσικὸς τύπος. Ἡ Δύσις θὰ τονίσῃ εἰς ἐκάστην σύνθεσιν τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάσχοντος ἐν τῷ Σταυρῷ, δι' αὐτὸ ὁ Δυτικὸς Ἐσταυρωμένος εἶναι κατὰ κανόνα σαρκώδης καὶ εἰς πολλὰς παραστάσεις διακρίνεται σαφῶς ἡ ἀγωνία, τὸ ἀγγχος καὶ ἡ λύπη. Ἡ Ἀνατολή, μετ' πλουσιωτέραν δογματικὴν καὶ λειτουργικὴν παράδοσιν, ἵσταται μετ' ἀποφασιστικότητα καὶ σιγῆ πρὸ τοῦ ἀρρήτου μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου.

Ἡ θεολογία τῆς Σταυρώσεως δὲν σταματᾷ εἰς τὸν Σταυρὸν, συνεχίζεται εἰς τὸ ἐσφραγισμένον μνημεῖον καὶ κορυφοῦται ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ἀνάστασιν. «Ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ ἀρρητον ὄχημα τῆς Θεῖας ἀγάπης»³⁴ καὶ ὁ ἐπ' αὐτῷ εἰκονιζόμενος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Νικητὴς τοῦ Θανάτου καὶ Ζωῆς.

Τὴν ἄλλην ὀρθόδοξον παράστασιν περιβάλλει μία ὑπερκόσμιος γαλήνη, ἣτις ἐνθυμίζει τὸ χερουδικὸν τοῦ Μ. Σαββάτου «σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτῖα καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν αὐτῇ λογίζεσθω, ὁ γὰρ Κύριος... προσέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς θρώσιν τοῖς πιστοῖς»³⁵.

Μολογίτι «σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου», ὡστόσον εἶναι ὁ «ΖΩΝ», ὁ πανταχοῦ παρών, «πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ» ἐκ τῆς παρουσίας Του. Ἐχει βασιλικὴν ὄψιν. «Διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ βλέπω αὐτὸν σταυρούμενον»³⁶. Ὁ ἀγιογράφος τῆς Σταυρώσεως, ὅστις «ζωγραφίζει θεολογῶν καὶ θεολογεῖ ζωγραφίζων μυσταγωγεῖ τὸν θεατὴν πιστὸν εἰς τὸ ὑπεραισθητόν.

Τὸ γήϊνον σῶμα, τὸ βάρος δὲν ὑπάρχουν. Παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὸ πνευματικόν. Τὸ πλοῦσιον χρυσοῦν φῶς, εἰσδύον εἰς τὴν παράστασιν ἀνοθεν, ἀγιάζει τὸ ὅλον ἔργον. Αἱ σθησμένοι ἀνατομικαὶ γραμμαὶ καὶ ἅπαντα τὰ μερικὰ καὶ μὴ στοιχεῖα ὀδηγοῦν εἰς τὸ κέντρον τῆς συνθέσεως, ἣν κυβερνᾷ τὸ ἐξαύλωμένον καὶ ἱλαρὸν καὶ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ κρεμάμενον ἀχραντὸν σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀγιογράφος σκοπεῖ, ἵνα ὁ οὐράνιος ἀνθρώπος, HOMO CAELESTIS, ἀτενίζεται ἀμέσως καὶ εὐθέως ἀπὸ τὸν γήϊνον ἀνθρώπον, HOMO TERRENUS, καὶ οὕτω πράττων, ἀνάγεται εἰς κατανόησιν καὶ δεκτικότητα τῆς θεολογίας καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Σταυρώσεως. Ἡ ὀρθόδοξος παράστασις ἐπιτυγχάνει πλήρως αὐτὸν τὸν σκοπὸν.

Ἰδιαίτερος λαμπρὰ εἶναι ἡ τέχνη καὶ ὁ συνδυασμὸς τῶν χρωμάτων εἰς τὴν σύνθεσιν. Τὰ χρώματα συνθέτουν τὴν ἰδικὴν των γλῶσσαν, αἱ ἀποχρώσεις δὲ αὐτῶν δημιουργοῦν μίαν σπανίαν «μουσικὴν συγχορ

31. I. Δαμσκ., P.G. 96, 1360.

32. I. Δαμσκ., P.G. 93, 1299.

33. II. Εὐδοκίμοφ, «Ἡ Ὄρθοδοξία», μετάφρ. Ἀγ. Μουρτζοπούλου, σελ. 295.

34. II. Εὐδοκίμοφ, ἔ.λ., σελ. 298.

35. Τριώδιον, ἔκδ. Ἀπ. Διακονίας 1960, σελ. 462α.

36. I. Χρυσοστ., P.G. 49, 413.

διαν», ήτις αὐγάζει οὐχὶ μόνον εἰς τὰ κεντρικά, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἔργου. Ἀπὸ τὸν χρυσοῦν φόντον πολλάκις ἀνακλῶνται ἀκτίνες, συνδέουσαι τὸν Ἐσταυρωμένον μετὰ τοῦ ἀπείρου, τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἵνα γνωρίζῃ ὁ κόσμος ὅτι «ἐν ἐσμέν». Ἡ ἐνότης τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἱερᾷ νεφέλῃ τοῦ ὑπερκοσμίου φωτός, δημιουργομένου ἐκ τῶν συνδυασμῶν τῶν χρωμάτων εἰς ὄλην τὴν σύνθεσιν.

Τὰ χρώματα, πράσινον, κυανοῦν, πορφυροῦν, χρυσοῦν καὶ ἄλικον, εἰς πολλοὺς συνδυασμοὺς καὶ ἀποχρώσεις δημιουργοῦν διάλογον μετὰ τῶν. Καὶ κάτι εἰσέτι σχετικῶς μὲ τὸν φωτισμὸν τῆς εἰκόνης πολὺ σημαντικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν δὲν ἔχει ἀναπτυχθῆ ἡ φωτοσκίασις, δὲν εἰκονίζεται δηλ. ὁ ἥλιος ἢ ἡ σελήνη, οὐδὲ ἄλλη τις κοσμικὴ πηγὴ φωτός. Ὁ ἥλιος τῆς παραστάσεως, φωτίζων αὐτήν, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἐσταυρωμένος. Ὁ κόσμος ὅλης τῆς εἰκόνης, τὸ κέντρον, ὁ ἥλιος, ὅστις δὲν δύνει οὐδέποτε, εἶναι ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου, «εἶναι ἡ ἀνέσπερη ἡμέρα, τὸ λαμπρὸ μεσημέρι τῆς Σταυρώσεως, χωρὶς ἥλιο καὶ σκοτάδι»³⁷, ἀφοῦ τὸ «φῶς τοῦ κόσμου», ὁ Ἰησοῦς Χριστός, εἰκονίζεται ἐντὸς τῆς εἰκόνης.

Τέλος ἐκ τῆς εἰκόνης ἀναδύεται μία ἰσχυρὰ καὶ συγκλονιστικὴ κλήσις, «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν»³⁸.

Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κληθῆ, ἵνα ἐνωθοῦν περὶ τὸ ἀρρήτου μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ. Ἡ σημασία αὕτη τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου προκαλεῖ ρίγη συγκινήσεων καὶ μοναδικὰ θρησκευτικὰ - χριστιανικὰ διώματα καὶ ἐμπειρίας. Ἀρκεῖ μία μόνον καὶ ὀλιγόλεπτος ἐνατένισις τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ ὁ θεατῆς - πιστοῦ ἀνυψοῦται ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν. Ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ ἀγάπη, κλίνοσα οὐρανοῦς, ἵνα ἀναζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὸ πλανηθέν, δίδει τὴν πλέον ἀπτήν καὶ συγκλονιστικὴν μαρτυρίαν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, μαγγντίζουσα τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. «Ἰψὴ καὶ βάθη γεφυροῦνται, οὐρανὸς καὶ κόσμος ἐνοῦνται»³⁹ καὶ ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς αἰθέρας καὶ τὴν αἰωνιότητα, μὲ τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Αὕτη ἡ θαυτέρα ἔγνοια τῆς Σταυρώσεως, ἔνθα ὁ ἀγιογράφος δημιουργεῖ μίαν μοναδικὴν σύνθεσιν, εἰς ἣν εἶναι ἀπτή ἡ Θεία εὐσπλαχνία, ἣτις ἐνώνει «τὰ τὸ πρὶν διεστῶτα».

Ἡ δίωσις τοῦ πάθους ἐν τῇ Σταυρώσει, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄλῃ ἐν γένει τῇ Θεῖα οἰκονομία εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ὀρθοδόξου ἀγιογράφου. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν παράστασιν ἐλλείπουν τὰ ἐπίγεια, τονίζονται τὰ ἐπουράνια. Ἐλλείπει ὁ ὄχλος, κυριαρχεῖ ἐν τῷ κέντρῳ ὁ Ἐσταυρωμένος.

Οἱ σταυρωταί, αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι τοῦ κόσμου τούτου δὲν ὑπάρχουν, οὐράνιαι δυνάμεις διακοῦν τὰ συμβαίοντα. «Ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη», ἀλλ' ἐμφανίζεται ἐν τῇ εἰκόνι «φῶς ἱλαρὸν Ἁγίας Δόξης». Μαῦρα καὶ λοιπὰ μελανὰ σημεῖα, ἐκτὸς τοῦ μικροῦ μαύρου σπηλαίου εἰς μίαν μικρὰν καὶ ἐπουσιώδη θέσιν, δὲν ὑπάρχουν, δημιουργοῦντα ἀπελπισίαν καὶ ἀπογοήτευσιν. Φθάνει μία ἐνατένισις καὶ ὅλα τὰ διβλικὰ καὶ προφητικὰ γεγονότα τῆς Θείας οἰκονομίας βιοῦνται ἐν μιᾷ στιγμῇ καὶ μόνῃ. Ὁ θεατῆς - πιστοῦ λαμβάνει πείραν καὶ γεῦσιν τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ, ἀφοῦ τὰ ἄκρα τοῦ Σταυροῦ ἐπεκτείνουν τὴν τελετουργίαν τοῦ Κρανίου τόπου χωρὶς χρονικοὺς καὶ γεωγραφικοὺς περιορισμοὺς. Εἶναι συγκλονιστικὴ ἢ θρησκευτικὴ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Σταυρώσει. «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κληθῆ νὰ ἐνωθοῦν γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο καὶ μοναδικὸ ποτήριον, ν' ἀνυψοῦν εἰς τὸ ὕψος τῆς Θείας καρδίας καὶ νὰ λάβουν μέρος στὸ μεσσιανικὸ Δείπνον, νὰ γίνων ἕνας μόνος Νὰός - Ἀρνίον». «Αὕτη δὲ ἐστὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσὶ σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν»⁴⁰. Ἡ ὄλη παράστασις καταλήγει εἰς αὐτὸν τὸν ἐσχατολογικὸν φθόγγον, «ὅστις εἶναι ἡ πρόγευσις τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν, περιρρέεται δλάκερος ἀπὸ τὸ φῶς ποῦ δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου, περιρρέεται ἀπὸ μία χαρὰ ἀγνή, ἀνιδιοτελεῖ, ἀπὸ μία χαρὰ Θεία. Ἀπὸ τὸ ἀπλὸ γεγονός, ὅτι ἡ Τριάς ὑπάρχει, ὅτι ἔχομεν ἀγαπηθῆ καὶ ὅτι ὅλα εἶναι χάρις»⁴¹.

Τὸ ἐπὶ γῆς ἔργον τοῦ Θεοῦ κατευθύνεται πρὸς τὴν Σταύρωσιν. Τὸ σημαντικὸν αὐτὸ γεγονός εἶναι λίαν ἐμφανὲς εἰς τὴν σύνθεσιν, ὅπερ διὰ τῆς Σταυρώσεως φθάνει ἕως τῆς Ἀνάστασιν. Ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου, ἣτις παρίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ Σταυροῦ ἐκφράζει συγκρατημένην λύπην καὶ ὀδύνην διὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τῆς, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ αἱ «γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι ταῦτα», θλίβονται μὲν διὰ τὸ συμβάν, ἀλλ' ἡ παρηγορία εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ ἡ βεβαιότης τῆς Ἀναστάσεως εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον. Εἶναι ἡ ἀναστάσιμος διαβεβαίωσις καὶ παρουσία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, εἰκονιζομένου εἰς τὴν παράστασιν πότε διὰ χειρὸς εὐλογοῦσης καὶ πότε ὡς φῶς, καταλάμπον καὶ φωτίζον τὰ ἐν τῇ συνθέσει. Ὅλον ἐν καὶ περισσότερον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἐνατένισι τοῦ ἔργου ἢ βεβαιότης τῆς Ἀναστάσεως. «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρίνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι»⁴², ὑμνοῦν τὴν Σταύρωσιν τὰ τροπάρια καὶ οἱ ὕμνοι τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ τοῦ Μ. Σαββάτου εἰς μίαν μεγάλην ποιικιλίαν εἰρμῶν καὶ στίχων. «Τὸ βλέμμα τῆς θεωροῦσης Ἐκκλησίας στρέφεται πάντοτε ἐκ νέου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς τὸν τάφον καὶ τὸν Ἄδην, ἀπὸ τοῦ τάφου καὶ τοῦ Ἄδου πρὸς τὴν Ἀνάστασιν»⁴³.

40. Ἰωάν. 17, 3.

41. Π. Εἰδοκίμοφ, ἔ.δ., σελ. 321.

42. Τριῶδιον, ἔκδ. Ἀπ. Δ.α.κ. 1960, σελ. 442 6.

43. FR. HEILER, URKIRGICHE UND OSTKIRCKE, MUENCHEN 1937, σελ. 350.

37. Π. Εἰδοκίμοφ, ἔ.δ., σελ. 307.

38. Ἰωάν. 17, 21.

39. J. CASPER, EKKLESIA ORANS τόμ. 22, FREIBURG 1939, σελ. 2.

Αυτή η δεβαιότητα της 'Αναστάσεως είναι αισθητή εις την ζωγραφικήν της Σταυρώσεως. Τὰ ἐντός τοῦ σπηλαίου εἰκονιζόμενα ὀστέα τοῦ 'Αδάμ, ζωογονεῖ καὶ ἀνιστᾷ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ρέον ἐκ τῶν ἀχράντων ποδῶν Αὐτοῦ. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς εἰκόνης ἐνθυμίζει τὴν σχετικὴν διήγησιν τῆς Βίβλου⁴⁴, ἐν ἣ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου 'Ιεζεκιήλ ἡ ζωοποίησις καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν γυμνῶν ὀστέων πάντων. Τὸ ἐν λόγῳ χωρίον λειτουργικῶς καὶ προφητικῶς συνδέεται ἀμέσως μὲ τὴν Σταύρωσιν, ἀφοῦ προεικονίζει καὶ τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναγιγνώσκεται ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν περιφορὰν τοῦ 'Ιεροῦ 'Επιταφίου.

'Αλλ' ἡ ἐνατένισις καὶ ἡ δίωσις τοῦ Σταυροῦ φέρει, ἐπίσης, εἰς τὴν μνήμην τὴν 'Ανάστασιν τοῦ Λαζάρου, συνδεδεμένην λειτουργικῶς καὶ ἑορτολογικῶς μὲ τὴν Σταύρωσιν, ἀφοῦ ἑορτάζεται ἡ μνήμη αὐτῆς ἐλαχίστας ἡμέρας πρὸ τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ ἀφοῦ εἶναι τὸ τελευταῖον θαῦμα, ὅπερ ἐπετέλεσεν κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίαν Του ὁ Κύριος. 'Η 'Ανάστασις τοῦ Κυρίου ἔχει τὴν προεικόνισιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου. «Βηθανία προανακηρύττει τὴν 'Ανάστασιν Χριστοῦ τοῦ Ζωοδότου τῆ ἑγέρσει Λαζάρου»⁴⁵.

'Αναστάσιμος, ἐπίσης, εἶναι καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ 'Εσταυρωμένου. 'Η γλυκεῖα Αὐτοῦ ὄψις, τὸ φωτιστέφανον καὶ τὸ ἱερὸν φῶς τῆς συνθέσεως προκαλοῦν ἀναστάσιμα ρίγη. 'Η ὀρθόδοξος ἀγιογραφία ἔχει δημιουργήσει ἐν ἀκόμῃ μοναδικὸν ἐπίτευγμα. Μετὰ τὸ «ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ» ἀντηχεῖ ἡ ἀναστάσιμος ἰαχὴ τοῦ Θεανθρώπου, «ΑΝΑΣΤΗΣΟΜΑΙ ΠΑΛΙΝ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΘΗΣΟΜΑΙ».

'Αλλ' ἡ θαυτέρα σημασία καὶ ἔννοια τῆς Σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἣν διασώζει ἡ ὀρθόδοξος ἀγιογραφία, εἶναι ἡ δίωσις τῆς μουσικῆς χαρᾶς καὶ σωτηρίας τοῦ 'Εσταυρωμένου, διὰ τὰ λυτρωτικὰ καὶ σωστικὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐπήγασαν ἐκ τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ. Ὁ δῶνων τὴν Σταύρωσιν γνωρίζει, ὅτι ὁ Σταυρωθεὶς καὶ 'Αναστάς 'Ιησοῦς συνέτριψεν τὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ οὕτω δύνουν αἱ δυνάμεις τοῦ σκότους. Νέος αἰὼν ἀνατέλλει, ὁ αἰὼν τῆς 'Αγίας 'Εκκλησίας, ἥτις θεμελιωμένη εἰς τὸ αἷμα τοῦ Γολγοθᾶ, ἀποκαλύπτει τὴν νέαν ζωὴν, τὴν ζωὴν τῶν μυστηρίων τῆς 'Εκκλησίας⁴⁶.

Οὕτω ἐμφανίζεται ἐν τοῖς διώμασι τῶν πιστῶν καὶ προβάλλει ἐκ τῆς ἀγιογραφίας ἡ Σταύρωσις εἰς ἀτιμόσφαιραν οὐρανοῦ χαρᾶς καὶ θείας εὐλογίας. 'Η δίωσις τῆς Σταυρώσεως καὶ ἡ «διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας παροχὴ τῆς ἀκτίστου καὶ ζωοποιῦ ἐνεργείας τῆς

χαρίτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος»⁴⁷, ὀδηγεῖ εἰς ὕψος τὸ ἀνθρώπινον⁴⁸, «εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»⁴⁹. 'Η χαρὰ τῆς 'Αναστάσεως βιοῦται ὡς χαρὰ καὶ φαιδρότης τῆς Σταυρώσεως.

Μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ δεξιότητα ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος ἀπέφυγε τὴν ἀπεικόνισιν εἰς τὴν σύνθεσιν πολλῶν προσώπων καὶ ἄλλων στοιχείων, ἵνα μὴ διασπᾶται τὸ ὅλον ἔργον.

'Η ἐνότης διαποτίζει τὴν εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως.

Τὸ ὅλον θέαμα τῆς Βυζαντινῆς εἰκόνης ἔλκει ψυχὰς πρὸς τὸν Θεῖον Λυτρωτὴν ὡς καταθέλων μαγνήτης. Αὐτὴν τὴν μυσταγωγικὴν λειτουργίαν ὑπηρετεῖ ἡ Σταύρωσις, ἵνα ὑπενθυμίσῃ ἀεγῶς τὴν ὑπερτάτην θυσίαν τοῦ Γολγοθᾶ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἕτερος Θεὸς - Λυτρωτής, «οὐδὲν γὰρ ὄνομα ἔστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»⁵⁰. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς «ὁ γνοὺς σταυροῦ καὶ ταφῆς τὸ μυστήριον ἔγνω... τοὺς λόγους (τοῦ Κυρίου)»⁵¹.

Πράγματι εἰς τὴν παράστασιν τῆς Σταυρώσεως ἀπεικονίζεται τὸ μυστήριον τῆς Θείας διὰ τὸν ἄνθρωπον «κενώσεως» μὲ διακεκριμένην λαμπρότητα καὶ αἴγλην. Σταυροῦται ὁ Θεάνθρωπος, «ἵνα φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὸν ἀγωνιῶντα κόσμον»⁵² καὶ ὑψώσῃ εἰς οὐρανούς τὸν ἄνθρωπον (Μ. 'Αθανάσιος), «μεμέρισται ὁ ἀμερῆς, ἵνα τὰ πάντα σωθῆ, ἵνα μὴδὲ ὁ κάτω κόσμος τῆς Θείας ἐπιδημίας ἀμύητος ἦ»⁵³.

Οὕτω, κατὰ τὸν 'Αγιον 'Ιππόλυτον «ἐκτείνας τὰς ἀγίας χεῖρας ἐπὶ τῷ ξύλῳ, ἤπλωσε δύο πτέρυγας, δεξιὰν καὶ εὐώνυμον, προσκαλούμενος πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας καὶ σκεπάζων ὡς ὄρνις νεοσσούς». Οὕτω βιοῦται ἐν τῇ 'Αγίᾳ 'Εκκλησίᾳ ἡ εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως ὡς σκέπη καὶ δύναμις, ἀπορρέουσα οἶονε!

47. I. Ρωμανίδου, «Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα» Β' ἔκδ. Θεολογία 1971, σελ. 85.

48. Πρβλ. Μαξίμου 'Ομολ., «Πρὸς Θαλάσσιον» Ρ.Γ. 90, 261αβ καὶ I. Ρωμανίδου, ἔ.δ. σελ. 84 κ.έ. 'Η ἰδέα τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος, ἀνακαινίσεως, ἀνυψώσεως ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν καὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσονται ὑφ' ὄλων τῶν 'Ελλήνων Πατέρων τῆς 'Εκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, κλίνων οὐρανούς καὶ γενόμενος ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, κατέρχεται ἐπὶ γῆς «μορφὴν δούλου λαβών», ἵνα ἀναβιβάσῃ εἰς ὕψος τὸν ἄνθρωπον. 'Η τοιαύτη πράξις τοῦ Θεοῦ γίνεται: ἐξ ἀπειροῦ ἀγάπης Αὐτοῦ πρὸς τὴν πεπτωκυῖαν ἀνθρωπότητα, ἥτις, Θεῖα ἀγάπη, φθάνει ἕως τὴν «κένωσιν», τὴν ἀκραν ταπεινώσιν κατὰ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Γολγοθᾶ.

49. 'Εφεσ. 4, 11.

50. Πράξ. 4, 12.

51. Μαξίμου 'Ομολ., Ρ.Γ. 90, 1108 Αδ.

52. Γ. Σωτηρίου, ἔ.δ. σελ. 169.

53. I. Χρυσστόμου, «στ' πασχάλιος ἡμέλια», Ρ.Γ. 59, 749.

44. 'Ιεζεκ. ΑΖ', 1-14.

45. Τριῶδιον, ἔ.δ. σελ. 343α.

46. Πρβλ. 'Αρχμ. Παύλου 'Αθανάτου, «Τριῶδιον Καίρο» 'Αθήναι 1977, σελ. 8 κ.έ.

ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΕΡΕΩΣ *

(ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟΙ ΓΡΑΜΜΑΙ)

γ) Και ἐρχόμεθα εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν, ὅπου ὁ λόγος εἶναι διὰ τὴν τρίτην ἡλικίαν, τὴν ἤδη ἀνδρωθεῖσαν, τὴν ὀριμωτέραν, τοὺς «μεγάλους» κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον. Δι' αὐτὴν ὁ Κύριος ἐπανέρχεται εἰς τὸ «δόσκει». «Βόσκει τὰ πρόβατά μου», προτρέπει καὶ διατάσσει τὸν ποιμένα. Τὸ «δόσκει», ὡς εἶδομεν, ἐμφαίνει τὴν ἡπιωτέραν ἐπιστάσιαν, τὴν μικροτέραν μέριμναν τοῦ ποιμένου περὶ τοῦ ποιμαινομένου. Ὁ Κύριος τοιοῦτρόπως συνιστᾷ εἰς τὴν μετὰ μεγάλης διακριτικότητος καὶ μετὰ τινος μεγαλυτέρας ἐλευθερίας φροντίδα τοῦ ποιμένου διὰ τοὺς ἤδη ἀνεπτυγμένους Χριστιανοὺς.

Πράττει δὲ τοῦτο ὁ Κύριος, διότι, ὡς κατέστη γνωστὸν ἐκ τῆς νεωτέρας ψυχολογίας³⁷ «θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν» τῆς ἡλικίας ταύτης εἶναι «ἡ πλήρης ἀνάπτυξις τῆς ἀτομικότητος»³⁸ καὶ «τῆς θετικῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἐγῶ»³⁹, τ.ἔ. ὁ διανύων τὴν περίοδον ταύτην «ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ καὶ τῶν δικαιοματίων του»⁴⁰. Ἐξ ἄλλου «καὶ ἡ διανοητικὴ ὀριμότης, τὴν ὅποιαν παρουσιάζει» ὁ διανύων τὴν περίοδον ταύτην, «καθὼς καὶ ἡ αὐτοπεποιθήσις, τὴν ὅποιαν ἐμπνέουσιν εἰς αὐτὸν αἱ διάφοροι ἐπαγγελματικαὶ ἐπιτυ-

χίαι»⁴¹ του, συντελοῦν, ὥστε νὰ φαντάζεται οὗτος, ὅτι «δύναται τὰς παλαιὰς του θρησκευτικὰς ιδέας καὶ πεποιθήσεις νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸ κριτήριον τοῦ λογικοῦ» του⁴².

Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄνθρωποι γενικῶς τῆς ἡλικίας αὐτῆς —ἀσφαλῶς δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ μεταξὺ αὐτῶν— δὲν ἀρέσκονται ὅχι μόνον νὰ ἀγωνταὶ καὶ νὰ φέρωνται ὑπὸ ἄλλου, ἀλλὰ δὲν ἀνέχονται πλέον οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιστάσιαν ἢ κηδεμονίαν τινός. Εἰς τὴν περίπτωσιν, λοιπόν, αὐτὴν ἐκείνου τὸ ὅποσον ἀπομένει εἰς τὸν ἱερέα, εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἡγέτην, νὰ πράττῃ εἶναι νὰ ὀδηγῇ αὐτοὺς εἰς τὸν πνευματικὸν λειμῶνα τοῦ Ἐυαγγελίου, νὰ τοὺς παραπέμπῃ εἰς τὸν αὐθεντικὸν νόμον τοῦ Κυρίου, νὰ τοὺς κατευθύνῃ εἰς τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ τοὺς ὑποδεικνύῃ, ποῦ θὰ εὔρουν τὴν ἀλήθειαν, ποῦ θὰ εὔρουν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἀτομικά, εἰς τὰ οἰκογενειακά, εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὰ κοινωνικά προβλήματα καὶ ζητήματα.

Ἐπομένως, θὰ πρέπει εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ὥραν νὰ παραμερίζῃ ὁ ποιμὴν ἀπὸ τὸ προσωπικὸν προσκήνιον⁴³ τοῦ χριστιανοῦ καὶ νὰ κατευθύνῃ αὐτὸν πρὸς

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 227 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 τεύχους.

37. Ὁ Κύριος ὡς ὁ πάνσοφος δημιουργὸς ἐγνώριζεν ἐπακριβῶς τὰς ιδιότητας τοῦ ἀνθρώπου πρὶν ἢ αὐταὶ ἐρευνηθοῦν ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.

38. Π α ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, Κατηχητικὴ, σελ. 221.

39. Μ. DEBESSE (Μετφρ. Α. Κ ο ὄ λ α), 3ῃ ἄνωτ., σελ. 136.

40. Π α ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, 3ῃ ἄνωτ., σελ. 222.

41. Κ ω ν. Σ π ε τ σ ι ε ρ η, 3ῃ ἄνωτ., σελ. 205.

42. Π α ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, 3ῃ ἄνωτ., σελ. 224.

43. Συγχρόνως, ὀφείλει πᾶς ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀγωγὴν νὰ ἔχη ὅπ' ὀφει του καὶ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις τοῦ Μ. DEBESSE: «Ὁ κανονικὸς ρόλος τοῦ παιδαγωγοῦ, κατὰ τὴν ἔγνωσιν τῆς κηδεμονίας, τερματίζεται κατὰ τὸ 20ὸν ἔτος. Καὶ εἴταν ἀκόμη αἱ σπουδαὶ τοῦ ἐφήβου συνεχίζονται, πρέπει, κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν, νὰ ἔχη συνηθίσει νὰ ἐργάζεται, νὰ

ἐκ τῆς πραγματικῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ, τὰ λυτρωτικὰ καὶ σωστικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας οἰκειοποιεῖται πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Σταυρωθέντα καὶ ταφέντα Κύριον.

Ἡ Σταύρωσις μὲ τὸ γλυκὺ φῶς τῆς εἰκόνης προεικονίζει τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ὡς ἀπαρχὴν τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ πιστοῦ. Ἡ πασχαλινὴ φαιδρότης ἀνατέλλει, ὁ ἥλιος τοῦ θριάμβου τοῦ Ἐσταυρωμένου ἀναμένεται, δὲν ἀργεῖ, φέροντος «τῆς καινῆς ἀρμονίας τὸν αἰθιῶν νόμον»⁵⁴. Εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, «πεπληρωμένης Ἁγίας Τριάδος»⁵⁵, ἐπαγαλαμβάνεται ἀενάως τὸ «προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν»⁵⁶, ἔχον τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν Σταύρωσιν.

54. Κλήμ. Ἀλεξ., «προτρεπτικὸς I».

55. Ὁριγ., «Ἐξήγητικὰ εἰς τοὺς Ψαλμ. κγ'», P.G. 12. 1265.

56. Σύμβολον πίστεως.

Ἡ προσδοκία⁵⁷ αὕτη ἐκάστου πιστοῦ διουμένη ἐντόνως ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ σκιάν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ἐκφραζομένη κατὰ τρόπον ὑπερφυσικὸν εἰς τὴν ὁμώνυμον ἀγιογραφικὴν παράστασιν, εἶναι ἡ λαμπρὰ καὶ θεοφόρος Ἡμέρα τῆς τοῦ Θεοῦ Παρουσίας.

Μία τοιαύτη πίστις ὑπερβαίνει τὴν ἱστορίαν.

Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ μὲ ἠπλωμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς Ζωῆς ὀδηγεῖ τὰ πεπρωμένα ἔλων εἰς τὴν ἄδυsson τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

Ἄρχιμ. ΠΑΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΤΟΣ

Γραμματεὺς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Τύπου

Ἱερᾶς Συνόδου

57. Πρβλ. Β' Πέτρ. 3, 9-11.

τόν μοναδικόν ἀλάθητον Ποιμένα, πρὸς τὸν Λαὸν τοῦ Θεοῦ. Πολὺ δὲ περισσότερον δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ κληρικός, νὰ διοικῆ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τῆς ἐνορίας πράγματα δι' ἐνὸς ἀπολυταρχικοῦ καὶ ἀντιφιλευθέρου πνεύματος. Δὲν θὰ φέρεται ὡς «κατακυριεύων τοῦ κλήρου» (Α' Πέτρ. 5, 3), ἦτοι δὲν θὰ φέρεται δεσποτικῶς, δὲν θὰ καταξουσιάζῃ, δὲν θὰ καταπιέζῃ, δὲν θὰ κατατυραννῆ τὸν «κλήρον», ὁ ὁποῖος τοῦ ἔλαχε, τ.ἐ. τὴν ἐπαρχίαν, ἢ τὴν ἐνορίαν, ἢ τὸ Ἱδρυμα, ἢ τὴν Μονήν.

Αὐτά, λοιπόν, θὰ εἶχέ τις νὰ σημειώσῃ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἔδωκε τὰ πρόβατά μου» εἰς πολὺ γενικὰς γραμμαῖς.

Πρὶν ἢ κλείσωμεν τὴν παροῦσαν ἀνάλυσιν, ὀφείλομεν νὰ προδῶμεν καὶ εἰς τὴν ἐξῆς παρατήρησιν - διευκρίνισιν: Διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν «ἔδωκε — ποιμαίνε — ἔδωκε» ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ἀντιστοίχως τῶν λέξεων «ἀρνία — προβάτια — πρόβατα» δὲν ὑποδηλοῦνται μόνον α ἰ δ ι ἄ φ ο ρ ο ι ἢ λ ι κ ι ἄ ι τ ὶ ῶ ν χ ρ ι σ τ ι ἄ ν ὼ ν, αἱ ὁποῖαι χρειάζονται τὴν ἀνάλογον μεταχείρισιν συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ψυχροσύνησιν αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς ιδιότητας, ἀνάγκας καὶ ἰκανότητας αὐτῶν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου νοοῦνται⁴⁴ καὶ τὰ δ ι ἄ φ ο ρ α σ τ ἄ δ ι ἄ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως, τῆς χριστιανικῆς γνώσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν πιστῶν. Διότι, ὡς εἶναι φυσικὸν καὶ λογικόν, ἄλλην μεταχείρισιν χρειάζεται ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐνεργὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν παιδικὴν τοῦ ἡλικίαν, καὶ ἄλλην φροντίδα ἀπαιτεῖ ἕνας, ὁ ὁποῖος, καίτοι ἡλικιωμένος, οὐδέποτε ἐδιδάχθη τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἢ οὐδέποτε ἔζησε ἐκκλησιαστικὴν - πνευματικὴν ζωὴν. Ὁ τελευταῖος οὗτος χρειάζεται μίαν ποιμαντικὴν μέριμναν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην, τὴν ὅποιαν εἶδομεν ἀνωτέρω πρακτικῶς περὶ τῶν παιδῶν. Σχετικὰ εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ καθηγ. Παν. Τρεμπέλα λεγόμενα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτος ἀφοῦ προηγουμένως διακρίνει μετὰ τοῦ SAILER γε-

οκέπτεται καὶ νὰ ἀποφασίζῃ ὁ ἴδιος... Ἄς προφυλαχθῶμεν ἀπὸ κάθε παιδαγωγικὴν ὑπερβολήν, ὅπως καὶ ἀπὸ κάθε ἀδιάκριτον ζῆλον: ἕνα ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἡ κατάρχησις τῆς παιδαγωγικῆς. Ἄς μάθωμεν νὰ μὴ ἐνεργοῦμεν ἀκαίρως» (M. DEBESSE (Μετφρ. Α. Κ ο ὑ λ α, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 152). Καὶ ἐπιπροσθέτως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅτι «ἡ ἀγωγή δὲν δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν βοηθεῖ νὰ ἀποδημιουργηθῆ» (Χ Ὑ τ ὅ θ ι., σελ. 154).

44. Δὲν εἶναι ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον ἐν χωρίον νὰ δέχεται δύο ἢ καὶ πλείονας ἐρμηνείας ὑπὸ ὀρισμέναις θεολογικῶν προϋποθέσεσι. Πρὸς. Σ α β. Ἄ γ ο υ ρ ἰ ὁ ο υ. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐρμηνευταὶ τῶν Ἁγίων Γραφῶν, Ἀθῆναι 1973, σελ. 6 ἔξ., καὶ Π α ν. Μ π ο ὑ μ η, Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφρῖντα ὡς τὰ «κατὰ κόσμον» ἀξιώματα, ἐν «Θεολογία», τόμ. ΜΑ' (1970), σελ. 463.

νικῶς τρεῖς βαθμίδας τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως ἀναλόγως καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ διδασκόμενου, προσθέτει ἐν συνεχείᾳ χαρακτηριστικῶς καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐννοεῖται, καὶ πρέπει τοῦτο νὰ τονισθῆ, ὅτι ἡ τοιαύτη εἰς πρόγραμμα διάταξις τῆς θρησκευτικῆς ὕλης ἰσχύει διὰ κατηχομένους, οἵτινες διατρέχουσι παραλλήλως πρὸς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν πάσας τὰς βαθμίδας τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας καὶ κανονικῶς χωροῦσιν ἀπὸ τῶν κατωτέρων ἐπὶ τὰς ἀνωτέρας. Διότι ἐν ἐναντία περιπτώσει, ὅταν δηλαδὴ ἔχωμεν ἀπέναντι ἡμῶν κατηχομένους, ἔστω καὶ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν διανύοντας, ἀλλὰ μὴ διδασκόμενους οὐδέποτε ὕλην θρησκευτικὴν, κατ' οὐδένα λόγον θὰ ἐνεδεικνύτο νὰ εἰσάγωμεν αὐτοὺς ἀμέσως εἰς τὰ ἀνώτερα μαθήματα τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, χωρὶς νὰ καταστήσωμεν εἰς αὐτοὺς οἰκεία καὶ τὰ εἰς κατωτέρας βαθμίδας διδασκόμενα»⁴⁵.

Αὐτὴ, λοιπόν, εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ πορεία τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τοῦ ἱερέως. Αὐτὰς τὰς ἐντολάς καὶ αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις καὶ αὐτοὺς τοὺς στόχους πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων του. Καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς αὐτὰ πρέπει, ὅπως ἐλέχθη εἰς τὴν ἀρχήν, νὰ ἀγαπᾷ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τηρῇ μετὰ ζήλου καὶ ἀδιαλείπτως ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὀρίζει Αὐτός, ὁ Μέγας Ἀρχιεπίσκοπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ πρόβατα καὶ ὁ ὁποῖος τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν διαποίμανσιν τῶν προβάτων Του. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει: «Ἐὰν ἀγαπᾷτε με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε» (Ἰω. 14, 15). Πρὸς. καὶ Ἰω. 14, 21 καὶ 15, 10.

Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς λέγει ὁ Κύριος καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπ' ὄψιν περικοπῆς τοῦ Ἰωάννου, ὅταν παραγγέλλῃ εἰς τὸν Πέτρον καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς ὅλους τοὺς ποιμένας:

«Ἄ κ ο λ ο ὑ θ ε ι μ ο ι».

Ἦτοι: Νὰ ἀκολουθῆς πάντοτε ἐμέ.

Νὰ πιστεύῃς εἰς ἐμέ.

Νὰ ἐλπίζῃς εἰς ἐμέ.

Νὰ ἀκούῃς ἐμέ.

Νὰ διδάσκῃς τὸν λόγον μου.

Νὰ τηρῆς τὰς ἐντολάς μου.

Τέλος, ἐὰν χρειασθῆ νὰ θυσιάσῃς καὶ τὴν ζωὴν σου ἀκόμη ὑπὲρ τοῦ ποιμανίου μου, καὶ τοῦτο μὴ δισταῖς νὰ πράξῃς, ἀκολουθῶν τὸ ἰδικόν μου παράδειγμα⁴⁶.

45. Π α ν. Τ ρ ε μ π ε λ α, Κατηχητικὴ, σελ. 226.

46. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος, ὁ Ἀλεξανδρεῖας, ἐρμηνεύων τὴν «ἀκολουθεῖ μοι», λέγει: «Ἀκολουθεῖ μοι... αἰνιγματικῶς πάλιν ὑπερβαίνον, κατὰ γε τὸ εἶδος, ἕτερον οὐδὲν, ἢ ἡ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

'Αφ' ὅτου ἴσχυσε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975, ὑπεστηρίχθη, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅτι τοῦτο τείνει εἰς λαϊκισμόν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Λαϊκισμὸς (laïcité) εἶναι ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ κληρικαλισμοῦ καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς ἄρος εἰς τὸ Σύνταγματικόν καὶ διοικητικόν Δίκαιον ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1905, ὅποτε ὁ Ἀριστείδης Μπριάν ἐπέτυχεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸν χωρισμὸν Ἐκκλησίας καὶ Κράτους. Ἐκτοτε τὰ κράτη, εἰς τὰ συντάγματα τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει ἐπίσημος θρησκεία, χαρακτηρίζονται λαϊκὰ (Γαλλία, Σοβιετικὴ Ἑνωσις, Τουρκία κ.ἄ.).

Παρ' ἡμῶν ἡ γνώμη περὶ λαϊκισμοῦ τοῦ Συντάγματος ἐμφανίζεται στηριζομένη εἰς τὸ ἄρθρον 31 αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐνῶ προϋποθέτει ὠρισμένας ἰδιότητας συντρέχουσας εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ὑποψηφίων διὰ τὴν προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας, δὲν ἀπαιτεῖ, ὅπως οὗτοι προσδεύουν τὴν θρησκείαν τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, ὡς ἀπῆλθε τὸ προϊσχῶσαν Σύνταγμα τοῦ 1952 διὰ τοὺς διαδόχους τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου ἐν ἄρθρῳ 47 αὐτοῦ.

Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 47 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952, ὡς καὶ ἡ αὐτὴ διάταξις τοῦ ταυταριθμοῦ ἄρθρου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἴδρυτής τῆς τότε βασιλευσούσης ἐν Ἑλλάδι δυναστείας Γεώργιος Α' ἀνήκεν ὡς δανὸς πρίγκηψ εἰς τὸ διαμαρτυρόμενον καὶ ὄχι τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ἐπρεπε λοιπὸν διὰ τῶν ἀνωτέρω συνταγματικῶν διατάξεων νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀγοδὰς εἰς τὸν ἐλληνικὸν θρόνον ὀρθόδοξων καὶ ὄχι ἑτεροδόξων διαδόχων.

Ἄρα γε θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν ὄλοι, ὅσοι εἴμεθα ἐδῶ μετὰ τοῦ Ἀπ. Παύλου νὰ λέγωμεν; «Τὸν ἀγῶνα τὸν

κατ' ἔχρος ἔρχου κινδύνων τῶν ἡμῶν, καὶ τὴν αὐτὴν οἶονε βαδίζων ὁδόν, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τὰς τῶν κεκλημένων ὠφελήσας ψυχάς, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἰέναι κατόκει: μηδαμῶς τὸν ἐπιξίλου θάνατον» (Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας Ἐρμηνεῖα ἢ Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, PG. 74, 752-753). Ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ ἑρμηνευτῶν ὁ Ἐπίσκοπος Κατάνης Κασσιανὸς λέγει: «Τὸ ποιμαντορικὸν λειτουργήμα τοῦ Πέτρου εἶναι ἡ ὁδὸς τῶν ἡγετῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ποιμὴν, ὁ φορεὺς δὲ τοῦ ποιμαντορικοῦ λειτουργήματος βαδίζει ἐπὶ τῇ γῆν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ποιμὴν δίδει τὴν ζωὴν τοῦ διὰ τὴν ποιμνήν... Τὸ ποιμαντορικὸν λειτουργήμα ἀπολήγει: εἰς τὸν θάνατον» (Κασσιανὸς, Ἐπισκόπου Κατάνης-Μετφρ. Ἰω. Κασογίου, Τὸ εἰκοστὸν πρῶτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἐν «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τομ. ΑΗ' (1955), σελ. 220).

Δὲν συντρέχει ὁμοίως ὁ αὐτὸς λόγος προκειμένου περὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι κληρονομικὸς ἄρχων, ἀλλ' αἰρετὸς ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων (ἄρθρ. 30). Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει ὁ κίνδυνος νὰ ἐκλεγῇ ἀνώτατος ἄρχων ἑτεροδόξος ὑπὸ τῆς βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὀρθόδοξοι πάντοτε πλειοψηφοῦν συντριπτικῶς ἔναντι ἐλαχίστων ἑτεροδόξων καὶ ἑτεροθρήσκων, τυγχάνει ἀδάσιμος. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν περιελήφθη εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975, ὅπως δὲν περιελήφθη εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, διάταξις ἀπαιτούσα, ὅπως ὁ ἐκλεγόμενος ἐκάστοτε πρόεδρος ἀνήκῃ εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.

Εἶναι ἐν τούτοις ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐκ μιᾶς διατάξεως κατέληξαν εἰς τὸ περὶ λαϊκοῦ συντάγματος συμπέρασμα οἱ ὑποστηρίζοντες τοῦτο ἀγνοήσαντες τὸ νομικὸν ἀξίωμα: «οὐ δεῖν ἀπὸ προσκομιδῆς μέρους νόμου δικάζειν, ἀλλ' ὄλον τὸν νόμον σκοπεῖν».

Πράγματι εἰς τὸ Β' Τμῆμα τοῦ κειμένου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας» ὑπάρχει τὸ ἄρθρον 3, τὸ ὁποῖον ἐν παρ. 1 ὀρίζει: «Ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει ἀναποσπάστως ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς καὶ πάσης ἄλλῃς δημοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως, ὡς ἐκεῖναι, τοὺς ἱεροῦς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνας καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις. Εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ διοικεῖται ὑπὸ τῆς Ἱε-

καλὸν ἠγώνισμαί, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής» (Β' Τμ. 4, 7-8). Νὰ εἴμεθα δὲ βέδαιοι, ὅτι τοῦτο θὰ γίγῃ, ἐφ' ὅσον ἀκούσωμεν τοῦ ἐτέρου πρωτοκορυφαίου Ἀπ. Πέτρου, ὅστις, συνοφίζων θὰ ἐλεγέ τις τὰ ἀνωτέρω, παραγγέλλει πρὸς ὄλους τοὺς ποιμένας: «Πρεσβυτέρους οὖν ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων... ποιμάνετε, τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀναγκαστῶς ἀλλὰ ἐκουσίως κατὰ Θεόν, μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως, μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν, ἀλλὰ τύποι (= ὑποδείγματα) γινόμενα τοῦ ποιμνίου καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένου κομεισθε τὸν ἀμάρτανιον τῆς δόξης στέφανον» (Α' Πέτρ. 5, 1-4).

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΟΥΜΗΣ Δ.Θ.

Σ Υ Ν Ο Δ Ι Κ Η Π Ρ Α Ξ Ι Σ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Άριθ. { Πρωτ. 2609
Διεκπ. 1187 } Αθήνησι τῆ 20-6-1978

Π Ρ Α Ξ Ι Σ

Έχοντες ὑπ' ὄψει:

1. Τὰς διατάξεις τῶν παραγρ. 2 ἄρθρου 1, παραγρ. 2 καὶ 5 ἄρθρου 46 καὶ ἄρθρου 67 Ν. 590) 77 καὶ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ κωδικοποιηθέντος νόμου 4684) 1930, ὡς τοῦτο ἐτροποποιήθη, ἐν μέρει, καὶ συμπληρώθη διὰ τῆς παραγρ. 5 ἄρθρου 46 Νόμου 590) 77.

2. Τὴν ὑφισταμένην εἰς τὸν Ο.Δ.Ε.Π. ἐν γένει κατάστασιν καὶ τὴν ἐπιβαλλομένην ἄμεσον ἀνάγκην

ρᾶς Συνόδου τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Ἀρχιερέων καὶ τῆς ἐκ ταύτης προερχομένης Διοικήσεως Ἱερᾶς Συνόδου, συγκροτουμένης ὡς ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας ὀρίζει, τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τῆς κθ' (29) Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1850 καὶ τῆς Συνοδικῆς Πράξεως τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1928». Ἐκ τῆς ρητῆς λοιπὸν ταύτης συνταγματικῆς ἐπιταγῆς προκύπτει ἀναμφιβόλως, ὅτι ἡ θρησκεία τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὴν θρησκείαν τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, χωρὶς ὅμως νὰ παρεμποδίζεται ἢ ἐλευθέρᾳ ἄσκησις τῆς λατρείας πάσης ἄλλης γνωστῆς θρησκείας κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρ. 13, παρ. 2.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὡς τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας ἐν Ἑλλάδι εὐθέως διὰ συνταγματικῆς διατάξεως καὶ οὐχὶ διὰ παραπομπῆς τοῦ συνταγματικοῦ κειμένου εἰς κυρωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κράτους σύμβασιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐγένετο ἐν Ἰταλίᾳ (ἄρθρ. 7, Σ. 1948) δημιουργεῖ σχέσιν δημοσίου δικαίου μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τὴν σχέσιν τῆς νόμου κρατοῦσης Πολιτείας, ὡς ἐγένετο ἀνάγκηθεν δυνάμει τῶν προϊσχυσάντων συνταγμάτων τῆς Ἑλλάδος (Κ. Πάλλη, Ἐγγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, 1927, σελ. 14 ἐπ. Π. Πουλίτσα, Σχέσις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας Α', 1946. Α. Χριστοφιλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον Α', 1952, σελ. 73 ἐπ. Σδώλου - Βλάχου, Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος Α', 1954, σελ. 30 ἐπ., 47 ἐπ., 51 ἐπ.). Τ.ξ. αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ρυθμίζονται μὲν μονομερῶς ὑπὸ τῆς τελευταίας διὰ κανόνων δικαίου, πληθὺν διὰ τούτων ἢ πρώτῃ ἀπολαύει ἰδιαιτέρας προστασίας ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ὁποίας καὶ διατελεῖ (Α. Ἀλι-

ἐνεργου ἀσκήσεως παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Ο.Δ.Ε.Π.

3. Τὴν εἰσηγητικὴν ἀναφορὰν τοῦ παρὰ ταύτη εἰδικοῦ Νομικοῦ Συμβούλου.

4. Τὰ ἐν τῇ Συνεδρίᾳ τῆς 10ης Ἰουνίου ἐ.ξ., ἀποφασισθέντα.

ἄ π ο φ α σ ί ζ ο μ ε ν

Ἀναθέτομεν, ἀδαπάνως διὰ τὸν Ο.Δ.Ε.Π. καὶ μέχρι 31ης Δεκεμβρίου ἐ.ξ., τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς Δ.Ι.Σ., ἐν τῇ ἀσκήσει ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ Ο.Δ.Ε.Π., εἰς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἰωαννίνων κ. Θεόκλητον, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκπρόσωπος - Ἐπίτροπος τῆς Δ.Ι.Σ. παρὰ τῷ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ χωρὶς τὸ παράπαν νὰ υποκαθιστᾷ τὰ ἀρμόδια καὶ ἐν παντὶ ὑπεύθυνα λειτουργικὰ ὄργανα τοῦ Ὄργανισμοῦ, θὰ ἔχῃ ἀπάσας τὰς δικαιοδοσίας ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς ἐν γένει

διζήτου, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, 1937. Α. Χριστοφιλοπούλου ἔ.ἀν.). Ἡ ὑπὸ τῆς Πολιτείας παρεχομένη προστασία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν (ἐπίσημον) θρησκείαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπιχειρεῖται διὰ διατάξεων εἴτε τοῦ οὐσιαστικοῦ εἴτε τοῦ δικονομικοῦ δικαίου, αἵτινες πᾶσαι τελοῦν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς προαναφερθείσης συνταγματικῆς διατάξεως (ἄρθρ. 2. Ν. 590/1977 περὶ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ὡς ἄνω τυγχάνει ἀδάσιμος ἢ ἀποφῆς περὶ λαϊκοῦ χαρακτήρος τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος τοῦ 1975, ἐφ' ὅσον μάλιστα τοιοῦτου χαρακτήρος συντάγματα εἴτε ἀγνοοῦν τὴν θρησκείαν εἴτε ρητῶς ὀρίζουν, ὅτι τὸ κράτος στερεεῖται θρησκείας, ὡς χαρακτηριστικῶς ὀρίζει τὸ νέον σύνταγμα τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως τοῦ 1977: «Ἡ Ἐκκλησία στήν ΕΣΣΔ εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὸ σχολεῖο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία». Ἄρθρ. 52, παρ. 2.

Ἄρα τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας δὲν διαφέρει τῶν προϊσχυσάντων συνταγμάτων τοῦ 1864, 1911, 1927 καὶ 1952. Διατηρεῖ, ὡς ἐκεῖνα, τὴν θρησκείαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὡς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῆς Ἐπικρατείας ἐντὸς τοῦ νομικοῦ πλαισίου τῆς νόμου κρατοῦσης πολιτείας. Ἦτοι ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης τοῦ 1975 συνεδύασε τὰς φιλελευθέρους ἀρχάς, πού διέπουν τὴν ἐλληνικὴν πολιτείαν, μὲ τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν παράδοσιν, ὡς συνῆθη εἰς ὅλα τὰ ἐλληνικὰ συντάγματα ἀπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ τῆς Τροικίης ἕως καὶ τοῦ προϊσχύσαντος τοῦ 1952.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΚΩΣΤΑΡΑΣ
Δ. Ν. - Δικηγόρος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

«Κοινόν πολιτιστικόν βάθρον».

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Τσάτσος, ὁμιλῶν ἐν Δελφοῖς κατὰ τὸ συμπόσιον, ὅπερ εἶχεν ὡς θέμα τὴν ἐνοποίησην τῆς Εὐρώπης, ἐτόνισε χαρακτηριστικῶς, ὅτι «οὔτε ἡ οἰκονομική, οὔτε ἡ πολιτική ἐνότητα τῆς Εὐρώπης θὰ ἦσαν δυνατή, ἂν ὄλοι αὐτοὶ οἱ δεσμοὶ δὲν θεμελιώνονταν σὲ ἓνα κοινὸ πολιτιστικὸ βάθρον».

Τὸ κοινόν αὐτὸ πολιτιστικὸν βάθρον δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ καὶ δὴ τοῦ ἑλληνορθοδόξου ιδεώδους. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ μῆνυμα, ὅπερ ἔφεραν πρὸς ἡμᾶς ρωμαιοκαθολικοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, οἵτινες ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς ἐνοποιήσεως τῆς Εὐρώπης. Οὗτοι, συναντηθέντες μετὰ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Πεντέλης, ἐτόνισαν, ὅτι, ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ ἐνοποίησις αὕτη, ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρως ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣτις ἀπέδειξε τὴν ἐνοποιὸν δυνάμιν της κατὰ τὰ 400 ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τοῦ Γένους.

Θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσθέσῃ, ὅτι ἡ ἐνοποιὸς δύναμις τῆς Ὁρθοδοξίας ἔλαμπεν ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ, ὡς λέγει ὁ ἱστορικὸς Κάρολος Diehl, «ἀόσαι φυλαὶ διαφορετικαὶ καὶ τόσα στοιχεῖα ἀσύμφωνα συνηθροίζοντο» εἰς μίαν ἐνότητα. Ἐν αὐτῇ «ἡ Ἐκ-

κλησία ἦτο ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν σιερῶν ἀμμοκονίαν, ἡ ὁποία συνέδεε σιερῶς πρὸς ἄλληλα τὰ διάφορα μέρη τῆς κολοσσιαίας οἰκοδομῆς».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὡς ἄριστον θεμέλιον πρὸς ἐνοποίησιν τῆς Εὐρώπης δύναται νὰ τεθῇ μόνον ἡ πνευματικὴ συνένωσις τῶν λαῶν της ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως, ἣτις σήμερον ὄλονεν καὶ περισσότερον ἐκτιμᾶται ἐν τῇ Δύσει.

Ὁ νέος Προκαθήμενος

τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἰθῆρων.

Ἡ πρόσφατος ἐκλογὴ τοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἰθῆρας (Γεωργίας) Μακαριωτάτου «Καθολικοῦ» κ. Ἡλία τοῦ Β' ἐχαροποίησε τὰ Χριστιανώματα πληρώματα τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἅτινα ἐκ τοῦ μακρόθεν παρακολουθοῦν τὴν ζωὴν καὶ δρασίαν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐκκλησιαστικῆς ἐπάλλξεως.

Ἡ χαρὰ αὕτη, —ὡς ἐτόνισεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Χαλκηδόνος κ. Μελλίων κατὰ τὴν συγχαρητήριον ἐπίσκεψιν τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος τοπικὴν Ἐκκλησίαν—, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἰς τὸν ἱστορικὸν θρόνον τῶν «Καθολικῶν τῆς Ἰθῆρας» ἀνῆλθεν «ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ περιοπέης», «ἀδεδοκιμασμένος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐν

λειτουργίας τοῦ Ο.Δ.Ε.Π., δικαιούμενος ὅπως μετέχη καὶ εἰς τὰς συνεδρίας τοῦ ΚΑΣ) ΟΔΕΠ, ποιῆται προτάσεις καὶ ἐκφέρῃ γνώμην ἄνευ ψήφου. Ὁ Ἐπίτροπος τῆς Δ. Ι. Συνόδου παρὰ τῷ ΟΔΕΠ δικαιούται ὡσαύτως νὰ ζητῇ, διὰ τοῦ Προέδρου, τὴν σύγκλησιν τοῦ ΚΑΣ, ὡσάκις κρίνει τοῦτο ἀναγκαῖον, νὰ ζητῇ ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας πληροφορίας καὶ νὰ παρακολουθῇ τὸ ἐν γένει ἔργον ἢ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ΟΔΕΠ, εὐθυνόμενος ἔναντι τῆς ὑπὸ τοῦτου ἐκπροσωπούμενης ἐν τῇ ἐποπτεία καὶ ἐλέγχῳ τοῦ ΟΔΕΠ Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου.

Ἡ παρούσα κυρωθῆσεται, ἀφ' ἧς ἰσχύει, διὰ τοῦ, ἀποφάσει τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου (ἐγκριθισμένη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας κατὰ τὰς διατάξεις τῆς παραγρ. 2 ἄρθρου 46 Ν. 590) 1977), ἐκδοθησομένου Κανονισμοῦ.

Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

- † Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος
- † Ὁ Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας Δαμασκηνὸς
- † Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Στυλιανὸς
- † Ὁ Γυθείου καὶ Οἰτύλου Σωτήριος
- † Ὁ Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Θεόκλητος
- † Ὁ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας Νικόδημος
- † Ὁ Ἐλασσῶνος Σεβαστιανὸς
- † Ὁ Βερροίας καὶ Ναούσης Παῦλος
- † Ὁ Σισανίου καὶ Σιαπίστης Ἀντώνιος
- † Ὁ Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου Προκόπιος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς

† Ὁ Ταλαντίου Ἀμβρόσιος

τῶ ἐκκλησιαστικῷ φρονήματι, ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν πιστὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διορθοδόξῳ συνεργασίᾳ, ἐν τῇ σπουδαίᾳ ὑποθέσει τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος καὶ ἐπιερότερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ιδεώδους τῆς συμφιλίωσης τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς επικρατήσεως τῆς εἰρήνης ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εὐχεται, ὅπως ὁ νέος Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἰβήρων Μακαριώτατος κ. Ἡλίας ὁ Β' ποιμαίνει ταύτην ἐπιεῖρη πολλὰ πρὸς δόξαν αὐτῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου Ὁρθοδοξίας.

«Συμπάσχει πάντα τὰ μέλη».

Οἱ καταστρεπτικοὶ σεισμοί, οἵτινες ἐπληξάν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς περὶ αὐτὴν περιοχάς, συνεκίνησαν βαθύτατα ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Ὁ πόνος καὶ ἡ δοκιμασία τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀδελφῶν ἀφύπνισαν αἰσθήματα ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα ἐκφράζει ἡ ὑπ' ἀρ. 62 ἐπιστολὴ τοῦ Κυπριανοῦ, ἥτις ἐγράφη τὸ 253 πρὸς τοὺς νομιδοὺς ἐπισκόπους, διὰ συμφορὰ ἐπληξάν τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Νουμιδίας: «Ποῖος δὲν αἰσθάνεται θλίβην διὰ τὰ τοιαῦτα ἀτυχήματα καὶ ποῖος δὲν κάνει ἰδικὸν τὸν πόνον τὸν πόνον τοῦ ἀδελφοῦ του; Ὡς λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος, «εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγκαίρει πάντα τὰ μέλη» (Α' Κορ. ιβ', 26) ἢ ἐν ἄλλῳ χωρίῳ: «Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ;» (Β' Κορ. ια', 29). «Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ θεωρήσωμεν... τὸν πόνον τῶν κινδυνευόντων ὡς ἰδικόν μας πόνον, διότι πράγματι ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐνότητι σχηματίζομεν ἐν σώμα».

Μετὰ τοιοῦτων ἀδελφικῶν αἰσθημάτων πρέπει νὰ δείξωμεν τὴν ἀγάπην μας πρὸς τοὺς δοκιμασθέντας ἀδελφούς, ἀφ' ἑνὸς ἰκετεύοντες τὸν «ἐπιβλέποντα ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιοῦντα αὐτὴν τρέμειν», ὅπως γίνῃ ἴλεως πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅπως παραμυθῆσιν τοὺς παθόντας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὀργανοῦντες ἀληθῆ στανροφορίαν πρὸς ταχεῖαν ἀποκατάστασιν τῶν ζημιῶν καὶ ἐπαναφορὰν τοῦ ὁμαλοῦ ρυθμοῦ ζωῆς εἰς τὴν Συμπρωτεύουσαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πληγείσας περιοχάς.

Ἡ μορφωτικὴ ἀξία

τῶν χριστιανικῶν μνημείων.

Ὁ Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἀνδρέας Φυ-

ροάκης, ἐν ὁμιλίᾳ του γενομένη ἐν τῇ Ἰ. Μορῇ Δαφνίου πρὸς τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Κατηχητικοῦ Φροντιστηρίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπέπτυξε τὴν σημασίαν, τὴν ὅποιαν δύναται νὰ ἔχη διὰ τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως ἢ ὑπὸ τῶν Κατηχητῶν προβολὴ εἰς τοὺς νέους τῶν πάσης φύσεως χριστιανικῶν μνημείων. Ταῦτα, ὡς ἐτιοίσθη ὑπὸ τοῦ κ. Καθηγητοῦ, «ἀποτελοῦν ἐξαίρετον καὶ μοναδικὸν ἐποπτικὸν μέσον εἰς τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως, ἢ ἐπίδρασις δέ, τὴν ὅποιαν ἠμποροῦν νὰ ἀσκήσουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ἢ κατάλληλος περιγραφὴ των, ἢ ἔξαυσις τοῦ ὁλοῦ των εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους μας καὶ ἡ σημασία των, ὡς ζωντανῶν μαρτύρων τοῦ χριστιανικοῦ μας παρελθόντος καὶ τῆς ὀρθοδόξου εὐλαθείας, δύναται νὰ εἶναι ἀναντιρρήτως κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρα καὶ μονιμότερα πολλῶν θεωρητικῶν κατηχητικῶν μαθημάτων».

Εἶναι περιττὸν νὰ προστεθῇ, ὅτι τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα εἶναι δυνατόν πρῶτον νὰ συντελέσουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον αἰσθητικὴν ἀγωγήν, δεύτερον νὰ μνησοῦν τοὺς νέους εἰς τὸ μυσταγωγικόν, ἀναγωγικόν καὶ λειτουργικὸν περιεχόμενον τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Τέχνης καὶ οὕτω τρίτον νὰ καταστοῦν σημαντικὸν μέσον λειτουργικῆς ἀγωγῆς πρὸς μόρφωσιν τῶν νέων τόσον διὰ τὴν λατρείαν, ἰ.ἔ. διὰ τὴν ἐνσυνειδητὸν μετὰ κατανόησεως συμμετοχὴν των εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν, ὅσον καὶ ἐκ τῆς λατρείας, ἰ.ἔ. διὰ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῶν μορφωτικῶν θησαυρῶν τῆς Ὁρθοδόξου λατρείας.

Τηλεοπτικὰ προγράμματα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ προγράμματος τηλεοράσεως τῆς ΕΡΤ μετάδοσις προγράμματος, ἀναφερομένου εἰς ὠροσκοπικὴν μελλοντολογία καὶ εἰς ἀπαιτητὴν ἐν σπουδαιοφανείᾳ σύνδεσιν ἀστρολογίας καὶ ἐπιστήμης, εἶναι τι, ὅπερ ἀφ' ἑνὸς προσβάλλει τὴν νοημοσύνην τῶν παιδευμένων τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀσχεῖ βλαβερὰν ἐπίδρασιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀφελῶν, οἵτινες χειραγωγοῦνται διὰ τοιοῦτων ἀστρολογικῶν ἐκπομπῶν καὶ ἐπηρεάζονται κατὰ τρόπον ἥμισυ οἰκοδομητικόν.

Καὶ ἐὰν ὑποιεθῇ ἀκόμη, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἔχει ἀκροαματικότητα δημιουργουμένην ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχον πολλοὶ τερπόμενοι δι' ἀστρολογικῶν καὶ ὠροσκοπικῶν ἐνασχολήσεων, ἢ ΕΡΤ ποτε δὲν πρέπει νὰ ἐνδίδῃ εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς ἀνθρωπαρεσκείας. Αὕτη πρέπει νὰ μὴ εἶναι οὐραγός, ἀλλὰ νὰ προπορεύῃ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Οικουμενικόν Πατριαρχείον

'Εκκλησία Κρήτης

'Εξαίρετικής σημασίας διεκκλησιαστική σύναξη άρχισε τη Δευτέρα, 10 'Απριλίου, στο Παρίσι. Για πρώτη φορά από την εποχή της Θρησκευτικής Μεταρρυθμίσεως στη Δύση (16ος αιώνας) πραγματοποιείται μια παγκριστιανική και πανευρωπαϊκή Διάσκεψη με επίσημους εκπροσώπους όλων των 'Εκκλησιών της Εδρώπης, 'Ανατολικής και Δυτικής, δηλ. της 'Ορθοδοξίας, του Ρωμαιοκαθολικισμού, του Παλαιοκαθολικισμού, της 'Αγγλικανικής 'Εκκλησίας και των λοιπών 'Ομολογιών του Προτεσταντισμού.

Την εδύνη για την όργάνωση της Διασκέψεως έχουν ή Γραμματεία του Συμβουλίου των 'Εθνικών 'Επισκοπικών Συνόδων της Ρωμαιοκαθολικής 'Εκκλησίας στην Εδρώπη και ή Γραμματεία του Συμβουλίου των Εδρωπαϊκών 'Εκκλησιών. Στο τελευταίο τούτο Συμβούλιο συνεργάζονται οι 'Ορθόδοξοι και οι Προτεσταντικές 'Εκκλησίες της 'Ανατολικής και Δυτικής Εδρώπης.

'Η 'Εκκλησιαστική αυτή Διάσκεψη των Παρισίων, στην όποια τó Οικουμενικό Πατριαρχείο θα αντιπροσωπεύσει ó Γεν. Διευθυντής της 'Ορθόδοξου 'Ακαδημίας Κρήτης κ. 'Αλέξανδρος Παπαδερός, θεωρείται ως τó επίστεγασμα των μέχρι σήμερα οικουμενικών προσπαθειών στο χώρο της Εδρώπης. Συγχρόνως όμως αναμένεται να αποτελέσει άφετηρία για τις μελλοντικές αναζητήσεις του Εδρωπαϊκού Χριστιανισμού.

Τό θέμα της Διασκέψεως («'Ινα έν ώσιν, ίνα ό κόσμος πιστεύη») θα δώσει ευκαιρία να μελετηθούν σοβαρά:

—Οι εξελίξεις στις σύγχρονες διεκκλησιαστικές σχέσεις, οι τάσεις και τά προβλήματα, οι προοπτικές και ή κοινή εδύνη των Χριστιανικών 'Εκκλησιών για την αποκατάσταση της ενότητάς τους, και

—'Η κοινή εδύνη των Χριστιανών για την προαγωγή και τή διασφάλιση της ειρήνης στην Εδρώπη.

'Αναμένεται ότι στο τέλος της Διασκέψεως οι συνέδριοι θα απευθύνουν ΜΗΝΥΜΑ προς τους Χριστιανούς της Εδρώπης, στο όποιο θα συνοψίζονται τά πορίσματα της Διασκέψεως.

αι, να είναι πρωτοπόρος, οκαπανεύς, κοινωνική ή-
γέις. Τά προγράμματα αυτής δέον να συντελούν ούχι
εις τόν άποπροσανατολισμόν, άλλ' εις την αληθή μόρ-
φωιν του έλληνικού λαού. Από τής σκοπιάς ταύτης
πρέπει να επαινεθί ή υπό τής ΕΡΤ καθιέρωσις του
προγράμματος «Πανεπιστήμιο για όλους», που θα
προσφέρει έν άπλουτισθεί εις τόν λαόν δεδομένα δια-
φόρων επιστημονικών κλάδων.

Τήν Κυριακή, 9 'Απριλίου, άρχισαν στην 'Ορθόδοξο 'Ακαδημία Κρήτης οι έργασίες διεκκλησιαστικού επιστημονικού συνεδρίου που διοργάνωσε τó Παγκόσμιο Συμβούλιο 'Εκκλησιών σε συνεργασία με την 'Ορθόδοξο 'Ακαδημία.

Τό πρωτό της Κυριακής τελέστηκε στην 'Ιερά Μονή Γωνιάς 'Αρχιερατικό Συλλείτουργο, προεξάρχοντος του Σεβ. Μητροπολίτου Κισάμου και Σελίνου κ. Κυρίλλου, στο όποιο συνειροόργησαν ό Θεοφιλέστατος 'Επίσκοπος Ζυεπόλεως κ. Δομητιανός, 'Αρχιεραγματείς της 'Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Βουλγαρίας και άλλοι 'Ορθόδοξοι κληρικοί.

Στή συνέχεια και μέχρι τó Σάββατο, 15 'Απριλίου, οι συνέδριοι μελέτησαν τó θέμα: «'Η ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΟΡΙΑ». Τό συνέδριο είχε ως άφετηρία την κοινή παγκριστιανική έμπειρία και πεποίθηση, πως ή ανακίνηση του πνευματικού βίου της 'Εκκλησίας θα προέλθει κυρίως από μια ανανεωμένη λατρευτική ζωή στο χώρο της 'Ενορίας. Τό Παγκόσμιο Συμβούλιο 'Εκκλησιών προτίμησε να γίνει τó συνέδριο αυτό σε μια όρθόδοξη Χώρα και μάλιστα την περίοδο της Μεγάλης Σαρακωστής, ώστε να έχουν οι συνέδριοι την ευκαιρία να γνωρίσουν τή μυσταγωγική λατρευτική παράδοση της 'Ορθοδοξίας.

Στό συνέδριο πήραν μέρος 'Ορθόδοξοι, Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεσταντες θεολόγοι από χώρες της Εδρώπης, της 'Αμερικής, της 'Ασίας, 'Αφρικής και Αυστραλίας.

Οικουμενικόν Πατριαρχείον

Χειροτονία του Θεοφιλ. 'Επισκόπου Ροδοστόλου κ. Χρυσοστόμου.

Τό Σάββατον του Ααζάρου, συμπροσευχομένης της Α. Θ. Παναγιότητος του Πατριάρχου, από του 'Ιερού Βήματος, έτελέσθη έν τῷ Π. Πατριαρχικῷ Ναῷ, ή εις 'Αρχιερέα Χειροτονία του έψηφισμένου 'Επισκόπου Ροδοστόλου κ. Χρυσοστόμου, Σχολάρχου της 'Αθωνιάδος 'Εκκλησιαστικής 'Ακαδημίας, προεξάρχοντος του Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος κ. Μελιτώνος και συλλειτουργούντων αυτῶ των Σεβ. Μητροπολιτών Μύρων κ. Χρυσοστόμου, Κολωνίας κ. Γαβριήλ, Δύστρον κ. Καλλινίκου και Φιλαδελφείας κ. Βαρθολομαίου.

'Ανακοινωθέν

'Επί τῆς επίσκεψις του Μακ. Πατριάρχου της Ρουμανίας προς τó Οικουμενικόν Πατριαρχείον

'Εντός του προγράμματος της από 14ης μέχρι 17ης 'Απριλίου 1978 επισκέψεως της Α. Μακαριότητος του Πατριάρχου της Ρουμανίας και της Συνοδείας Αυτού προς τó Οικουμενικόν Πατριαρχείον, ως συμβάνει εις τοιαύτας επι-

σήμερος επισκέψεις 'Αρχηγών 'Εκκλησιών, έγινοντο εν τοίς Πατριαρχείοις επίσημοι έκκλησιαστικά συνομιλία μεταξύ των δύο 'Εκκλησιών.

Αί συνομιλία αύται έλαβον χώραν τὸ Σάββατον, 17ην 'Απριλίου 1978, ἀπὸ ὥρας 16ης — 19ης εἰς τὸ ἐπίσημον Πατριαρχικὸν Γραφεῖον.

Τῶν συνομιλιῶν προέστησαν οἱ δύο Πατριάρχαι καὶ μέτεσχον αὐτῶν οἱ ἑκατέρωθεν ἀρμόδιοι 'Ιεράρχαι.

Κατὰ τὰς συνομιλίας ταύτας, αἱ ὁποῖαι διεξήχθησαν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ πλήρους ἀδελφότητος, πρῶτον διεπιστώθησαν καὶ δεύτερον ἀμοιβαίως ἐκρίθησαν ὡς κοιναὶ ἀπόψεις τὰ ἀκόλουθα:

1ον) Διεπιστώθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ὅτι δὲν ἐπάρχουν ἰδιαίτερα προβλήματα μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρουμανίας.

2ον) Διεπιστώθη, ὅτι ἀμφότερα τὰ Πατριαρχεῖα ἐμφοροῦνται ὑπὸ τῆς ἰδίας διαθέσεως νὰ ὑπηρετήσουν τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν τῆς Πανορθόδοξου 'Ενότητος.

3ον) Διεπιστώθη, ὅτι, ἐν τῇ ἐπιδιώξει ταύτῃ, ἀμφότερα τὰ Πατριαρχεῖα εἶναι θετικῶς τοποθετημένα ἐπὶ τῆς γραμμῆς ὅπως, ἐν συνεργασίᾳ μεθ' ἄλλων τῶν ἄλλων 'Ορθόδοξων κατὰ τόπους 'Εκκλησιῶν, συμβάλλουν εἰς τὴν οἰκοδομητικὴν καὶ ἀρτιωτέραν προετοιμασίαν τῆς 'Αγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου.

4ον) 'Εν τῇ πνεύματι καὶ τῇ διαθέσει ταύτῃ, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας ἀπὸ συμφώνου φρονοῦν ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἡ ὅλη 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία ὀδεύει πρὸς τὴν 'Αγίαν αὐτῆς καὶ Μεγάλῃν Σύνοδον, τὰ δὲ σήμερον κατὰ προτεραιότητα ἀπασχολοῦντα αὐτὴν προβλήματα ἔχουν ἀνατεθῆ εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς Συνόδου ταύτης, δὲν θὰ ἔπρεπεν αἱ κατὰ τόπους 'Εκκλησίαι, ἀντὶ νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἤδη ὑφισταμένων, νὰ δημιουργοῦν νέα ἐπιπροσθῶντα ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα, μάλιστα διὰ τῆς ἀνακηρύξεως ἀπὸ μέρους τοπικῶν 'Εκκλησιῶν διαφόρων Αὐτοκεφαλίων ἢ καὶ Αὐτονομίων αἱ ὁποῖαι δὲν ἀναγνωρίζονται Πανορθόδοξως καὶ αἱ ὁποῖαι, τοιοῦτοτρόπως κηρυσσόμεναι καὶ μερικῶς ἀναγνωρίζμεναι, οὐδὲν προσθέτουν εἰς τὴν Πανορθόδοξον 'Ενότητα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποβαίνουν ἐπὶ ζημίᾳ αὐτῆς καὶ τοῦ 'Ορθόδοξου λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ τὰς ὡς ἄνω διαπιστώσεις, αἱ συνομιλία μεταξύ τῶν δύο Πατριαρχείων περιστράφησαν περὶ τὰ Διαχριστιανικὰ ζητήματα.

Κατὰ τὴν ἐνδελεχῆ ἐξέτασιν τῶν Διαχριστιανικῶν τούτων ζητημάτων, διεπιστώθησαν:

1ον) Ὅτι εἶναι κοινὴ ἡ ἐπιθυμία τῶν δύο Πατριαρχείων, ὅπως οἱ Θεολογικοὶ διάλογοι μεθ' ἄλλων τῶν ἀδελφῶν ἑτεροδόξων 'Εκκλησιῶν συνεχισθοῦν,

2ον) ὅτι, ἐάν ἐν τῇ προόδῳ τῶν διαλόγων τούτων ἤθελον σημειωθῆ κρίσιμοι καταστάσεις ἐπὶ ἀμφιλεγόμενων θεμάτων, τότε ἀμφότερα τὰ Πατριαρχεῖα εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἐξευρίσκουν ὅλους τοὺς τρόπους, ὥστε νὰ

ὑπερπηδῶνται αἱ καταστάσεις αὗται καὶ οἱ διάλογοι νὰ συνεχίζονται,

3ον) ἀμφότερα τὰ Πατριαρχεῖα συνέπεσαν, κατόπιν προτάσεως τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου τῆς Ρουμανίας, ἐπὶ τῆς ἀπόψεως, ὅτι οἱ Θεολογικοὶ διάλογοι μεταξύ 'Ορθοδόξων καὶ ἑτεροδόξων ἀδελφῶν 'Εκκλησιῶν, θὰ εἶδει νὰ συντονισθοῦν, εἰς τρόπον ὥστε βαθμιαίως καὶ κατὰ στάδια, νὰ λάβουν οἱ διάλογοι οἱ τοιοῦτοι, βάσει τῶν ἄχρι τοῦδε βιωμένων ἐμπειριῶν, ἐκκλησιολογικὴν καὶ ἐμπράγματον ἐν τῷ εἶφι τῶν 'Εκκλησιῶν θέσιν, μέχρις οὗ οἱ πάντες «καταντήσωμεν» εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως»,

4ον) τὰ δύο Πατριαρχεῖα συμφώνησαν ὅτι θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχη συνεχῆς καὶ ἐντονωτέρα συμμετοχὴ καὶ παρουσία τῆς 'Ορθοδόξου εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον 'Εκκλησιῶν, τὸ Συμβούλιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν 'Εκκλησιῶν καὶ τὴν ἐν γένει Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Ὅμως, συγχρόνως, ἀπὸ συμφώνου παρεδέχθησαν, ὅτι οὐδενὸς τὴν κηδεμονίαν θὰ ἤθελον ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῶν διμερῶν αὐτῶν Θεολογικῶν διαλόγων, τοὺς ὁποίους ἡ 'Ορθόδοξία θεωρεῖ ὡς τὴν σοβαρωτέραν συμβολὴν εἰς τὸν γενικώτερον Οἰκουμενικὸν διάλογον, καὶ

5ον) Ὡς πρὸς τὸν διάλογον 'Ορθόδοξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς 'Εκκλησίας, ἀνεγνωρίσθη ἑκατέρωθεν ὅτι οὗτος παρῶντα ἰδιάζουσαν μορφήν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀντιμετωπιῆται ὑπὸ τῶν δύο Πατριαρχείων.

'Επὶ πλέον καὶ εἰδικώτερον τὰ δύο Πατριαρχεῖα διακηρύττουν ὅτι θέλησὶς των εἶναι νὰ συνεργασθοῦν μεθ' ἄλλων τῶν θρησκείων καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄλων τῶν ἰδεολογιῶν ἐν τῷ κοινῷ, οἰκοδομητικῶς, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος.

'Εν τῇ ὡς ἄνω διαρθρώσει καὶ ἐκτιμῆσει τῶν τοιούτων परिσταμάτων τῆς συνεργασίας Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Πατριαρχείου τῆς Ρουμανίας, εἶναι δυνατόν καὶ ἐπόμενον νὰ λεχθοῦν συμπερασματικῶς καὶ ἐπιπροσθέτως ἐν τῇ παρόντι 'Ανακοινωθέντι, ὅτι τὰ δύο Πατριαρχεῖα, πλην τῆς ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰρήνῃ ἐξετάσεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, συνέπεσαν ἐπὶ τοῦ ὅτι ἀποτελοῦν, καὶ ὀφείλουσαν νὰ ἀποτελοῦν, παράγοντας ἀγάπης, συναδελφώσεως καὶ εἰρήνης μεταξύ τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσωπεύουν καὶ ἐντὸς τῶν νομίμων πλαισίων τῶν Χωρῶν, ἔθνα διακιοῦν, καὶ ὅτι ἡ τελικὴ ἀποφίσις, ἐπιθυμία, εὐχή καὶ ἐπιδιώξις ἀμφοτέρων τῶν 'Εκκλησιῶν εἶναι ἡ ἐπικράτησις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης κατὰ τόπον καὶ παγκοσμίως.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

'Αρθρο καὶ μελέται Χρυσάνθου, 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν τοῦ ἀπὸ Τραπεζούντος, 1911-1949, βιβλίον τρίτον, ὑπὸ Γεωργίου Ν. Τασοῦδη, 'Αθήναι 1977, σελ. 586.

Διὰ τοῦ μετὰ χεῖρας καλαισθήτου καὶ ἐπὶ ἀρίστου χάριτος τόμου συνεπληρώθη ἡ ἔκδοσις τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοεθνικοῦ καὶ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ 'Αρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν Χρυσάνθου, ἣν ἐπραγματοποίησεν ἐξ ἐπιπέδου ὁ ἀνεψιὸς καὶ ἐκτελεστής τῆς διαθήκης τοῦ

Γ. Τασούδης. Ούτω ἐδημοσίευσεν οὗτος ἐν ἔτει μὲν 1970 τὸν πρῶτον ἐκ σελίδων 390 τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Βιογραφικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος», ἐν ἔτει δὲ 1972 τὸν δεῦτερον ἐκ σελίδων 556 τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσάνθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος, ἡ ἔθνικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ δράσις του, 1926-1949», καὶ ἐν τῷ παρόντι τρίτῳ τόμῳ περιελάβετινα ἐκ τῶν σπουδαιότερων δημοσιευμάτων αὐτοῦ, ὡς καὶ ἕτερα ἀνέκδοτά τινα κείμενα, ὁλοκληρῶν οὕτω τὴν προσφορὰν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ὀρθοδόξου πρωθιεράρχου. Εἰδικώτερον ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ δημοσιεύει τὸ πρῶτον ἤδη ἱκανὰ ἀξιολογώτατα ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ Χρυσάνθου, ὡς καὶ τινα ἄλλα δημοσιεύματα αὐτοῦ εἰς διάφορα δυσεῦρετα περιοδικά, δι' ὧν πάντων διαφωτίζεται ἡ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν εἰς κρίσιμα σημεῖα καὶ θέματα αὐτῆς καὶ παρίσταται ἀνάγλυφος ἡ διεθνικὴ μορφή καὶ εἰκὼν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου καὶ τὸ πολὺπλευρον καὶ πολυσχιδές ἐκκλησιαστικοεθνικὸν ἔργον αὐτοῦ.

Πράγματι ὁ Χρυσάνθος Φιλιππίδης, εἰσελθὼν τὸ 1911 εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, ἀνέπτυξεν εὐρυτάτην καὶ ἀξιολογωτάτην ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἔθνικὴν δράσιν, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται ἐν τε τοῦ παρόντος καὶ τῶν δύο προηγούμενων τόμων, ἐπὶ τῇ δάσει δὲ πηγῶν καὶ κειμένων αὐθεντικῶν καὶ ἀδιαφύστων. Καθ' ὅσον ὁ Χρυσάνθος, ἐργασθεὶς καὶ ἀγωνισθεὶς ἐπὶ τέσσαρας περὶπου δεκαετίας ὡς τε ἀρχιμανδρίτης διευθυντῆς τοῦ ἐπισήμου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» (1911 - 1913), ὡς τε μητροπολίτης Τραπεζοῦντος (1913 - 1921), ὡς τε πατριαρχικὸς ἀποκρισάριος παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ Πολιτείᾳ (1926 - 1949) καὶ ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (1938 - 1941) καὶ ἀκαδημαϊκός (1940 - 1949), ἐν λίαν κρισίμῳ καὶ πολυταράχῳ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐποχῇ, προσέφερεν εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πολυτιμοτάτας ὄντως ὑπηρεσίας.

Ὁ ἐκδότης, μετ' εἰσαγωγὴν αὐτοῦ καὶ πρόλογον τοῦ ὑπογράφοντος (σ. 11-22), διαιρεῖ τὰ περιεχόμενα τοῦ τρίτου τόμου εἰς τὰς ἐπομένας ἕξ περιόδους. Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων, ἐκτεινομένη εἰς τὰ ἔτη 1911 - 1913, ἀναδημοσιεύει τεσσαράκοντα ἄρθρα τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἀρχισυντάκτου τοῦ ἐπισήμου ὄργανου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» καὶ ἀρχιεπιφύλακος τοῦ Πατριαρχείου ἀρχιμανδρίτου Χρυσάνθου, ἅτινα εἶχε δημοσιεύσει οὗτος ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διατείαν (σ. 27-205).

Ἐν τῇ δευτέρῃ περιόδῳ, ἐκτεινομένη εἰς τὰ ἔτη 1911 - 1919, ἀναδημοσιεύει δώδεκα ἄρθρα τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος γενομένου τὸ 1913 Χρυσάνθου ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος περιοδικῷ «Κομνηνοί», ὡς καὶ ἀνέκδοτον ἰδιόγραφον ὑπόμνημα αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Δυτικῆς Θράκης, μετὰ ἐπίσης ἀνεκδοτοῦ ἐκθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχ-

χεῖον «περὶ τῶν ὑπερβασιῶν καὶ ἄλλων καταστροφῶν τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος ὑπὸ τῶν Τούρκων καθ' ὅλον τὸ τετραετές διάστημα τοῦ (πρώτου) παγκοσμίου πολέμου» (σ. 209-277).

Ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ, ἐκτεινομένη εἰς τὰ ἔτη 1919 - 1922, ἀναδημοσιεύει ἐκ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» δύο ἐκθέσεις τοῦ Χρυσάνθου περὶ τῶν σχέσεων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας, δύο ἄρθρα αὐτοῦ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τελευταίας λειτουργίας, ὡς καὶ ἀνέκδοτον διάλεξιν αὐτοῦ ἐν τῇ Ροβερτεῖφ Σχολῇ Κωνσταντινουπόλεως «περὶ τῶν ἔθνικῶν παραδόσεων» (σ. 281-332).

Ἐν τῇ τετάρτῃ περιόδῳ, ἐκτεινομένη εἰς τὰ ἔτη 1926 - 1938, δημοσιεύει τὸ πρῶτον ἤδη δύο ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ διορισθέντος τὸ 1926 ἀποκρισαρίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Πολιτείᾳ τῆς Ἑλλάδος μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου περὶ συνάψεως κοινκορδάτου μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Βατικανοῦ καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Δελμούζου, μετὰ διελοιοκρισίας τοῦ μεγάλου ἔργου αὐτοῦ ἐκ σελίδων 900 περὶ τῆς «Ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος» ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου Παπαδοπούλου. Πρὸς τούτους ἀναδημοσιεύει ἐνταῦθα καὶ ἕτερα τρία προεκθετομένα κείμενα τοῦ Χρυσάνθου περὶ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος καὶ περὶ τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς κρίσεως, μετὰ πέντε εἰσηγήσεων αὐτοῦ εἰς τὴν Διορθόδοξον Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ ἔτους 1930 (σ. 335-415).

Ἐν τῇ πέμπτῃ περιόδῳ, ἐκτεινομένη εἰς τὰ ἔτη 1938 - 1949, ἀναδημοσιεύει δέκα κείμενα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν γενομένου Χρυσάνθου (1938 - 1949), μετὰ τοῦ ἐνθρονιστηρίου λόγου αὐτοῦ, ἐτι δὲ ἀνέκδοτον ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον», ὡς καὶ κείμενα αὐτοῦ περὶ Βησσαρίωνος πρὸς τὴν Σύνοδον ἢ περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ «Βησσαρίωνος πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλεῖα τῆς Τραπεζοῦντος Ἀλέξιον τὸν μέγαν Κομνηνόν». Ὁμοίως δημοσιεύονται καὶ τρία κείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐχθρικὴν κατοχὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν (σ. 419-497).

Ἐν τῇ ἕκτῃ περιόδῳ ἐκτίθεται, ἐπὶ τῇ δάσει αὐθεντικῶν ἀνεκδοτῶν κειμένων, ἡ συμβολὴ τοῦ Χρυσάνθου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλληνορθοδόξου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς καὶ δὴ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὑπόδειξις ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Ἀθηναγόρου ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς (1930 - 1948), εἶτα γενομένου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου (1948 - 1972). Ἐν ἀρχῇ δημοσιεύονται γνωμάτευσις τοῦ Χρυσάνθου περὶ ἄρσεως τοῦ τόμου τῆς 8 Μαρτίου 1908, δάσει τοῦ ὁποῦ ὑπήχθη ἡ ἐξάρτησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς, ὑπὸ ὄρισμένους ἔθρους, εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ὑπαγωγὴ αὐτῆς ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὡς καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Χρυσάνθου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἐπεται ἡ δημοσίευσις ἐν

φωτοτυπία δώδεκα αὐτογράφων ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρου πρὸς τὸν Χρυσάνθου μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας (σ. 499-572). Δυστυχῶς ὁμοίως δὲν ἀνευρέθησαν οὔτε ἐν τῇ ἀρχεῖφ τοῦ Χρυσάνθου οὔτε ἐν τῇ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Χρυσάνθου πρὸς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀθηναγόρου. Τέλος ἀντὶ ἐπιλόγου δημοσιεύεται ὁ χαιρετισμὸς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Δ. Μπαλάου κατὰ τὴν δεξιῶσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου ὡς ἀκαδημαϊκοῦ ἐν ἔτει 1940.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ τρίτου τόμου τῶν ἀπάντων τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηναίων Χρυσάνθου, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὁποῦ δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ περιεχόμενα καὶ τῶν δύο προεκδοθέντων τόμων. Ἐκ πάντων τούτων δύναται τις νὰ σχηματίσῃ ἀμυδράν τινα εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἐκκλησιαστικο-εθνικοῦ καὶ συγγραφικοῦ ἔργου, ὡς καὶ τῆς ὑπερόχου προσωπικότητος τοῦ διακεκριμένου ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἡγέτου. Εἴμεθα δέβαιοι, ὅτι ἡ δημοσίευσίς τῶν ἀπάντων αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τῶν μνημονευθέντων σπουδαίων ἀνεκδότων καταλοίπων του, θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν καὶ τὴν ἀντικειμενικότεραν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς λαμπρᾶς ἐκκλησιαστικῆς, ἐθνικῆς καὶ συγγραφικῆς προσφορᾶς καὶ δράσεως αὐτοῦ, δι' ὧν ἐτίμησεν οὗτος τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁλόκληρον τὴν Ὀρθοδοξίαν.

ΙΩΑΝ. Ν. ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Ἰωάννου Καραβιδοπούλου, Ἑλληνικὴ Βιβλικὴ Βιβλιογραφία 1961-1975, Θεσσαλονίκη 1977, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς, Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, παράρτημα 21ου τόμου, ἀρ. 23, σελίδες 118.

Ὁ βιβλιογραφικὸς οὗτος κατάλογος περιλαμβάνει τὸν Πρόλογον, ἑλληνιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ, σ. 5-8, τὰς Συντομογραφίας, σ. 9-12, τὴν Βιβλιογραφίαν, σ. 13-79, τὰ Ἐδρετήρια Α' Χωρῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Β' Συγγραφέων καὶ Γ' Θεμάτων, σ. 81-115 καὶ τὸν Πίνακα Περιεχομένων, σ. 117-8.

Ὁ Πρόλογος (σ. 5-6) μᾶς παρουσιάζει τὰς κατευθυντήριους γραμμάς, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὸν τρόπον ἐργασίας τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως ταύτης καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἰωάννου Καραβιδοπούλου. Ἐτέθησαν δύο περιορισμοί: α) ἡ δεκαετία 1961-1975. Ἀρχὴ τὸ ἔτος 1961, μὲ τὴν παραπομπὴν διὰ τὰ προγενέστερα ἔτη εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν Π. Παπαευαγγέλου - Χ. Τζώγα, Ἑλληνικὴ Θεολογικὴ Βιβλιογραφία τῆς Τελευταίας Ἐκατονταετίας (1860-1960), Θεσσαλονίκη, 1963. Βιβλιοκρισία Β. Θ. Σταυρίδου, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 50 (1967) 142-6, 6) καταγραφὴ μόνον τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων. «Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν σελίδων τῶν αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων σημειού-

ται μόνον δι' ὄσας περιπτώσεις ἦτο δυνατὴ ἡ ἐξακριβωσίς του».

Ἐκαστος τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων συγγραφέων χρησιμοποιοῖ καὶ ἰδιαίτερον τρόπον παραθέσεως τῶν συντομογραφιῶν. Μήπως ἐπέστη ὁ καιρὸς καὶ δι' ἡμᾶς τοῦ καθορισμοῦ ὑπὸ ὁμάδος ἐπιστημόνων ἐνὸς ὁμοιομόρφου τρόπου παραθέσεως τῶν συντομογραφιῶν τούτων;

Εἰς ἕνα τῶν περιοδικῶν ἢ τῶν ἐτησίων ἐκδόσεων παρατίθεται ὁ χρόνος τῆς ἐκδόσεως τούτων χωρὶς νὰ συμβαίῃ τὸ αὐτὸ δι' ὅλα. Ὡς τόπος τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου φέρεται ἐσχάτως καὶ ἡ Ἄντι Ἀμπέμπα τῆς Αἰθιοπίας (σ. 10). Εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ τόμου ὁ ἀναγνώστης συναντᾷ καὶ λοιπὰς συντηρήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν ἰδιαίτερον πίνακα, ὅπως εἶναι ἡ ἰδιότης συγγραφέων τινῶν: μητρ. σ. 18, ἀρχιεπ. σ. 47, πρεσβ. σ. 18, ἀρχιμ. σ. 18, πρωτοπρ. σ. 41, μον. σ. 57, καὶ ἄλλαι ἐκφράσεις, ὡς μετὰ φρ. σ. 18, 19, 52, 88, συν. σ. 41, 51 προηγ. σ. 51.

Ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλικὴ Βιβλιογραφία μέσα εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ καὶ ἀναλελυμένου σχεδιαγράμματος. Δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ ἦτο ὀφελίμος διὰ τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀναγνώστην ἡ πρόσθεσις καὶ ἐνὸς πίνακος βιβλιογραφικῶν θεολογικῶν καταλόγων. Τὰ δημοσιεύματα ἀριθμοῦνται καὶ φθάνουν τὰ 1007. Ὁ συγγραφεὺς, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐπαναλήψεις, χρησιμοποιοῖ τὴν μέθοδον τῆς παραπομπῆς εἰς τὰ προηγούμενα (σ. 35, 68). «Ἄν δὲν κάμνω λάθος, νομίζω ὅτι ἡ ὑπ' ἀρ. 346 ἐργασία εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ὑπ' ἀρ. 881 τοιαύτην (σ. 37, 71). Ἡ παράθεσις τῶν συγγραφέων γίνεται κατὰ ἕνα ἐπιστημονικὸν τρόπον. Σημειοῦνται οἱ μεταφράσαντες τὰ ἔργα, ἂν εἶναι ταῦτα μεταφράσεις, καθὼς καὶ αἱ τυχόν ὑπάρχουσαι βιβλιοκρισίαι τούτων. Ἐνῶ διὰ τὴν Ὁρησκειτικὴν καὶ Ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, γενικῶς, καταγράφεται ὁ ἀριθμὸς τῶν τόμων καὶ οἱ χρόνοι τῆς ἐκδόσεως τούτων (τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τελευταίου), σ. 10, 13, εἰς τὰ κατ' ἴδιον δὲν συναντᾶται ὁ χρόνος τῆς ἐκδόσεως ἐνὸς ἐκάστου τόμου (σ. 12, 30, 31, 32, 34, 38, 39, 44, 66, 67, 72-3).

Ἡ παράθεσις τῶν ἔργων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως δὲν γίνεται κατὰ ἕνα ὁμοιομόρφον τρόπον. Πολλαχοῦ ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν, χωρὶς τοῦτο νὰ συμβαίῃ πανταχοῦ. Μήπως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ καθ' ἕλλην τοποθέτησις τῶν συγγραφέων; (σ. 22, 29, 35, 47, 56, 60, 65, 70, 73, 75). Μήπως μετὰ τὸ ἔργον, σ. 71, ἀρ. 879 τῆς «Συνάξεως...», ὁ ἀρ. 880 θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ «Τῆς Αὐτῆς» ἀντὶ «Τοῦ Αὐτοῦ». Ὁ συγγραφεὺς, εἰς τὸν πρόλογον λέγει ὅτι «οἱ τίτλοι καταγράφονται ὡς ἔχουν» (σ. 5), ἐξ οὗ καὶ «Ἰγνατίου, Ἀρχιεπισκόπου Λαοδικείας» (σ. 72, ἀρ. 902), ἀντὶ Μητροπολίτου. Τοῦτο διαφαίνεται διὰ πολλοὺς συγγραφεῖς ὅταν καταγράφεται κατὰ διάφορον τρόπον τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἰδιότης αὐτῶν. Εἰς τὸ Ἐδρετήριο ὁμοίως τῶν συγγραφέων (σ. 83-95) ἐνοποιεῖται ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἢ δίδεται ἡ ἀνάλογος σημειώσις διὰ τὸν ἴδιον συγγρα-

φέα, με μόνην εξαίρεσιν, ως υπέπεσαν εις τήν αντίληψιν τοῦ γράφοντος, τοῦ «Θέμελη Χρυσ., Μητροπ. Μεσσηνίας» (σ. 47, ἀρ. 517) καί «Χρυσστόμου, Ἐπισκόπου Θαυμακοῦ» (σ. 48, ἀρ. 534), παρατιθεμένου δις κατὰ διάφορον τρόπον, ὡς ἄνω, σ. 86, 93, ἄνευ τῆς ἀναλόγου σημειώσεως ὅτι εἶναι ἐν και τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Δὲν ξεύρω κατὰ πόσον θὰ ἦτο χρήσιμος ἢ πρόσθεσις, παραλλήλως πρὸς τὸν πίνακα συγγραφέων, καὶ ἐνὸς πίνακος τῶν μεταφραστῶν καὶ διδλιοκριτῶν.

Ὁ ἐπιστημονικὸς οὗτος διδλιογραφικὸς κατάλογος εἶναι εὐπρόσδεκτος, διότι ἐμφανίζει τήν προσφορὰν τῶν παρ' ἡμῖν διδλικῶν καὶ λοιπῶν θεολόγων εἰς τήν Ἑλληνικὴν Βιβλικὴν Βιβλιογραφίαν, καὶ ἀποτελεῖ δὴ ἄξιον ἡμῶν χρήσιμον διὰ κάθε θεολόγον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις:

α) τῶν ἀρθρῶν 38 πρῆρ. 2, καὶ 67 τοῦ Ν. 590)1977, 6) τοῦ Ν.Δ. 1398)1973, γ) τοῦ Ν. 673)1977 καὶ δ) τὴν ὑπ' ἀριθ. 3090)13.9.1977 Ἀπόφασιν Ἡμῶν, «Περὶ κατανομῆς τῶν ὀργανικῶν θέσεων Διακόνων εἰς Ἐνοριακοῦς Ἱερῶς Ναοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν» καὶ προκειμένου, ἵνα προδῶμεν εἰς ἀνακέρυξιν ὑποψηφίῳ πρὸς πλήρωσιν τῆς κενῆς θέσεως τακτικοῦ Διακόνου ἐν, τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἀγίου Νικολάου — Καλλιθέας, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους, ἵνα καταλάβωσι τὴν Διακονικὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 34)16 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)69 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» προβλεπόμενα κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρῆξεως εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα δικαιολογητικὰ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23ῃ Ἰουνίου 1978

† Ὁ Ἀθηνῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Ἱερὰ Μητρόπολις Ἰωαννίνων

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει: 1) Τὸ ἀρθρον 33 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» καὶ 2) Τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου 346)1976 «περὶ τρόπου πληρώσεως ἐφημεριακῶν τιμῶν θέσεων», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ νόμιμα καὶ κανονικὰ προσόντα νὰ καταλάβωσι τὰς κάτωθι κενὰς ὀργανικὰς ἐφημεριακὰς θέσεις, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ἐν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσι τὰ προβλεπόμενα δικαιολογητικὰ: 1) Ἀγίας Ἀναστασίας Ἀγίας Ἀναστασίας, 2) Γεν. Θεοτόκου Ἀγίου Μηναῖ, 3) Κοιμ. Θεοτόκου Ἀσπροχωρίου, 4) Ἀγίας Παρασκευῆς Γουργιανίστης, 5) Κοιμ. Θεοτόκου Γρεβενητίου, 6) Ἀγίου Γεωργίου Κάτω Λαψίστης, 7) Ἀγίων Ἀποστόλων Λευκοθέας, 8) Ἀγίου

Νικολάου Μακρύνου, 9) Ἀγίου Γεωργίου Μανασῆ, 10) Κοιμ. Θεοτόκου Νεγράδων, 11) Ταξιαρχῶν Πετροβουνίου, 12) Ἀγίου Γεωργίου Σελτσάνων, 13) Κοιμ. Θεοτόκου Νέου Ἀμαρουσίου.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 22ῃ Ἰουνίου 1978

† Ὁ Ἰωαννίνων ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Ἐδέσσης, Πέλλης καὶ Ἀλμωπίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἀρθρα 33, 34, 35 καὶ 36 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», προκειμένου νὰ προδῶμεν εἰς τὴν ἀνακέρυξιν ὑποψηφίῳ πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν Ἐφημεριακῶν θέσεων τῶν Ἱερῶν Ναῶν: 1) Ἀγίου Νικολάου Ἀγίας Φωτεινῆς, 2) Ἀγίας Τριάδος Ἀρνίσης, 3) Ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου Λάκκας, 4) Τριῶν Ἀγίων Λιποχωρίου, 5) Ἀγίων Ἀρχαγγέλων Μαρμαρίτζας, 6) Ζωοδόχου Πηγῆς Μοναστηρακίου, 7) Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου Πλαγιαρίου καὶ 8) Ἀγίου Νικολάου Σαρακηνῶν, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ Νόμων τοῦ Κράτους προβλεπόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρῆξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα πιστοποιητικὰ.

Ἐν Ἐδέσσει τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1978

† Ὁ Ἐδέσσης, Πέλλης καὶ Ἀλμωπίας ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Μαντινείας καὶ Κυνουρίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 33, παράγρ. 2 καὶ 3 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ἐν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὑποβάλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν νενομισμένων δικαιολογητικῶν διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ Ἐνοριακοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ἐλαιοχωρίου Κυνουρίας.

Ἐν Τριπόλει τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1978

† Ὁ Μαντινείας καὶ Κυνουρίας ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Ἱερισσοῦ, Ἀγ. Ὀρους καὶ Ἀρδαμερίου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἀρθρα 33-36 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ νόμιμα καὶ κανονικὰ προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Δελτίον «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ, πρὸς κατάληψιν τῆς κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ ἐν τῇ ἐνορίᾳ Βαρβάρας Ἱεροῦ Ἐνοριακοῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Ἐν Ἀρναίᾳ τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1978

† Ὁ Ἱερισσοῦ, Ἀγ. Ὀρους καὶ Ἀρδαμερίου ΠΑΥΛΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ι. Σ. Μαρκαντώνη, Παιδεία Ειρήνης, Δεδομένα και Προϋποθέσεις διά την θεμελίωσιν τῆς Ἀγωγῆς πρὸς Ειρήνην, Ἀθήναι 1977, σελ. 93.

Ὁ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ Ἀθηνῶν Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς διὰ τῆς ἀνωτέρας μελέτης τοῦ ἐξαίρει τὸ ἀγαθὸν τῆς Ειρήνης ἀπὸ Παιδαγωγικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀπόψεως καὶ δι' ὀραίων ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύει τὴν ὑψίστην ἀξίαν τοῦ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης, μάλιστα καθ' ἣν ὑψίστην ἔνοιαν διεκίρυσεν αὐτὴν ὁ Χριστός.

Ὁ κ. Καθηγητὴς εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων διὰ τὰς ὑγιεῖς ἀρχάς, δι' ὧν συνυφαίνει τὴν ἀξιόλογον ταύτην μελέτην τοῦ. Αἰ ὑπὲρ 100 ὑποσημειώσεις αὐτοῦ θεμελιώνουν τὰς ἀναπτυσσομένας ἰδέας ἐν ἐκάστῳ κεφαλαίῳ.

Ἐν τέλει παρατίθεται βιβλιογραφία σχετικῆ ξένων καὶ ἡμετέρων συγγραφέων. Κ. Γ. Μ.

Ὁδυσ. Λαμψίδου, Δρ. Φ., Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν Κρατῶν τῆς Νικαίας καὶ τῶν μεγάλων Κομμουνῶν διὰ τὴν κληρονομίαν τῆς Βυζαντινῆς Ἰδέας. Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977/8) 3-19.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Τουρκοκρατία στὸ Μικρασιατικὸ Πόντο. Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977/8) 57-76.

Τοῦ αὐτοῦ, Zu Zosimos «Ἱστορία Νέα», I, XXXIV, 3. Byzantion 46 (1976) 427/8.

Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Εὐσεβίου Καισαρείας, 1 Ἐκκλ. Ἱστορία Α-Γ, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 370.

Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος Παλαμᾶς: Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Γρηγορίου Θεολόγου ἔργα, 5. Λόγοι Ἑορταστικοὶ — Ἠθικολογικοί, Θεσ/νίκη 1977, σελ. 492.

Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν: Χαριστήρια εἰς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελέτωνος, Θεσ/νίκη 1977, σελ. 546.

Ἀποστόλου Ἀθ. Παινεσάκη, Καθηγητοῦ, Διαφορὰ μίᾶς Δωρεᾶς ἢ περὶ Βλασφημίας, Ἀθήναι 1977, σελ. 76.

Ἀναπαλοῖ, Μηνιαία ἔκδοσις, ὄργανον χριστιανικοῦ Ὀμίλου Νέων Παναγίας Χρυσοκαστριωτίσσης, ἔτος Η'.

Ἀθαν. Καραθανάση, Ἡ Φλαγγίνειος σχολὴ τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 381.

Σπυρίδωνος Δ. Κοντογιάννη, Βοηθοῦ ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τοῦ Ἐπισκόπου Παραμυθίας Παΐσιου Περιγραφή τοῦ Ἁγίου καὶ Θεοβαδίστου ἄρουρ Σινᾶ, Ἀθήναι 1978, σ. 160.

Ἑλληνικά, Φιλολογικόν, Ἱστορικόν καὶ Λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα, Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τόμος 29ος, 1976, τεύχος 1ον, Θεσσαλονίκη.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Πατρῶν ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

† Ὁ Ἐλασσώνος ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

Ἀκαδημαϊκός

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Α) Ἐσωτερικὸν: Δραχμαὶ 300 ἑτησίως.

Β) Ἐξωτερικὸν: Δολλάρια 12 ἑτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Γ. Μπόνη, Ὅμοτ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἀκαδημαϊκοῦ, Ἐκκλησία, Θεολογία καὶ Θεολόγοι.

Ἡλία Β. Οἰκονόμου, Καθηγητοῦ, Σύγχρονος Ἑρμηνευτικῆ Προσέγγισις τοῦ Α' Κεφαλαίου τῆς Γενέσεως.

Ἀρχιμ. Παύλου Ἀθανάτου, Ἡ Σταύρωσις εἰς τὴν Ἀγιογραφίαν.

Παναγ. Μπούμη, Δρ. Θ., Ἀρχαὶ τοῦ Ποιμαντικοῦ Ἔργου τοῦ Ἱερέως.

Γεωργ. Ε. Κωσταρά, Δ. Ν. — Δικηγόρου, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας κατὰ τὸ Σύνταγμα.

Συνοδικὴ πρᾶξις.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.

Νέα βιβλία.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθῆναι, Ἰαίου 1 — Τηλ. 710.7

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3, Ζωγράφου. Τηλ. 787.878.